

A bírói politikai elfogultság kikapcsolásának dimenziói, eszközei

Szöllősi-Baráth Szabolcs

1. Bevezetés

Amint azt a korábbi tanulmány zárómondata tartalmazta, a jogi alkotmányosság és a politikai alkotmányosság közötti feszültség nem légüres térben mozog, nem kizárólag elméleti kategória, sok esetben ideológiai mozgatókkal rendelkezhet (Szöllősi-Baráth 2025.57). Volt szó korábban az egyéni szintről, mint a jurisztokrácia személyi hordozójáról, de kizárólag a jogduplázódás, mint kettőzött jogszerkezet vonatkozásában és az alkotmányi joghoz kapcsolva. A kapcsolódás itt konkrétan a negatíver Gesetzgeber szerepben működő bíróságok tevékenysége, amely a normakontroll által aktív politikai hatalmat tételez (Kelsen 1928.). Érdemes ugyanezt most a törvényi jog tekintetében is vizsgálni, de nem a jogalkotási vetület, hanem a klasszikus jogalkalmazás tekintetében.

A bírói függetlenség és pártatlanság gyakorlati értelemben a jogállamiság közvetlen összetevői. Lényege szerint a klasszikus és a jogállami követelményeket kielégítő jogalkalmazás az, amikor a konkrét ügyben történő döntés kizárólag a tények és a jog (sic!) alapján, személyes vagy politikai elfogultság nélkül történik. Ugyanis a sokat idézett tézis szerint, ami politikai értékválasztás függvénye, azt nem lehet logikai természetű semleges döntéssé tenni (Pokol.2020).

A bevezetőben annyit még érdemes kiemelni, hogy a tényalapú döntésnek a joghoz kötése a kontinentális jogrendszerekben azért vizsgálendő, mivel az értelmezés során megjelenhetnek olyan tényezők, amelyek a semlegességre hatással vannak. Itt röviden annyit érdemes rögzíteni, hogy bármely értelmezési kánont veszi alapul a jogalkalmazó, megjelenik benne a teleológia, amely bizonyos formában korlátlan teret enged a jogon kívüli hatásoknak, igény esetén. Ebben a tekintetben a jog (szerkezetét tekintve) az írott szöveg, a mögöttes dogmatika és a konkretizáló kazuisztika, amely rétegek helyes aránya biztosítja a kiszámítható jogszolgáltatást (Rechtsicherheit) és végső soron a jogállam alapja (Pokol 2005.173). Az írott szöveg (pontosabban a kihirdetett tételes szabály) ugyanakkor társadalmi megállapodás eredménye, amelyet a milliók által, demokratikus módon választott parlament alkot meg, azokra a politikai célokra tekintettel, amelyekre a választóktól felhatalmazást kapott.

A kérdés mindig az, hogy a cél (der Zweck) miként és honnan kerül a jogba (im Recht), amikor már a semlegesség sérülni látszik, másként fogalmazva, kikapcsolható-e az ellenőrizhetetlen teleológia az értelmezésből a törvényi jog esetén. Itt a dolgozat kitér majd a direkt (partisan) módon megjelenő politikai célokra, amire jó példa az olasz „toghe rosse – toghe brune” dinamika, illetve a sokkal indirektebb módon alkalmazott ún. „érzékenyítési” technikákra. Az államok különféle intézményi és eljárásbeli eszközökkel igyekeznek biztosítani, hogy a bírák saját politikai vagy egyéb személyes preferenciái (Parteilichkeit) ne befolyásolják az ítélezést. Ezek az eszközök közé tartoznak a bírák kinevezésére és jogállására vonatkozó alkotmányos és törvényi garanciák, az etikai kódexek és összeférhetetlenségi szabályok, a bírák politikai tevékenységének korlátozásai, valamint az olyan eljárási megoldások, mint például a kizárási (recusal) szabályok.

Az elemzés kitér az európai (Németország, Franciaország, Olaszország, Lengyelország, Magyarország) gyakorlatra, továbbá összehasonlításuképpen Nagy-Britanniára és az Egyesült Államokra is. Ezen belül az tanulmány kitér arra is, hogy mely országok engedélyezik a bírók számára a politikai párttagságot, és ahol igen, ott milyen intézményi és eljárási biztosítékok védik a pártatlanságot.

A kutatás rávilágít majd, hogy nem létezik egyetlen, univerzálisan alkalmazható „arany sztenderd” a politikai befolyás kiszűrésére. Alapvetően két domináns modell különíthető el: az

angolszász „izolációs modell”, amely a teljes intézményi szeparációra és a látható politika kizárására törekszik, valamint a kontinentális „integrációs modell”, amely elismeri, sőt bizonyos esetekben rendszerszinten integrálja a bírák politikai preferenciáit, miközben erős konszenzusos fékekkel és ellensúlyokkal (pl. minősített többségű választás, kollégialitás, hosszú hivatali idő) igyekszik semlegesíteni a közvetlen pártbefolyást. Érdekes lesz látni a bírák párttagságának kérdését azokban a rendszerekben (Németország, Svájc), ahol ez nem csupán megengedett, de a kiválasztási folyamat strukturális eleme, szembeállítva ezt az amerikai bírák kampányfinanszírozási dilemmáival és az Egyesült Királyság meritokratikus bizottsági rendszerével.

2. A függetlenség elméleti keretei

A modern demokráciák működésének egyik sarokköve az igazságszolgáltatás függetlensége, amely a jogállamiság (rule of law) érvényesülésének elengedhetetlen feltétele. A szakirodalom konszenzusa szerint a bírói hatalomnak mentesnek kell lennie mind a végrehajtó, mind a törvényhozó hatalom közvetlen nyomásától, hogy képes legyen a hatalmi ágak közötti egyensúly fenntartására és az egyéni jogok védelmére (Helmke - Rosenbluth 2009.) Ugyanakkor az elmúlt évtizedekben globálisan megfigyelhető a „politika eljogiasodása” (judicialization of politics), vagyis az a folyamat, amelynek során a bíróságok egyre gyakrabban döntenek olyan kérdésekben, amelyek korábban kizárólag a politikai döntéshozatal hatáskörébe tartoztak (lásd: Hirschl: juristocracy, Schepelle: courtocracy). Mindez elkerülhetetlenül növeli a politikai szereplők érdekeltségét abban, hogy befolyást gyakoroljanak a bírói kar összetételére és döntéshozatali mechanizmusaira.

A bírói függetlenség és az elszámoltathatóság (accountability) közötti feszültség alkotmányjogi dilemma. Míg a függetlenség megköveteli a bírák elszigetelését a napi politikai csatározásoktól és a közvélemény nyomásától, a demokratikus legitimitás igénye azt diktálja, hogy a közhatalmat gyakorló személyek – így a bírák is – valamilyen formában felelősséggel tartozzanak a társadalomnak (Andenas.2007).

Elmondható, hogy valamennyi vizsgált állam alkotmányi vagy törvényi szinten deklarálja a bírói hatalom függetlenségét és a pártatlan ítélezés követelményét, amelynek garanciái a bírák kinevezési rendszere és státuszbiztosítékai. A legtöbb európai országban a bírakat hosszú időre (gyakran életfogytig vagy nyugdíjkorhatárig) nevezik ki, és elmozdításuk csak szigorú feltételekkel lehetséges. Lengyelország alkotmánya szerint például a bírák függetlenek, és „a judge shall not belong to a political party, a trade union or perform public activities incompatible with the principles of independence of the courts and judges.” (Article 178. 3) Hasonlóképpen, számos országban jogszabály tiltja a bírók politikai tisztségvállalását vagy pártpolitikai tevékenységét, mivel ezek veszélyeztethetik a pártatlanság látszatát is.

Mindemellett etikai kódexek és magatartási szabályok írják elő a bírának a semlegességet és tartózkodó magatartást. Az Európai Bírói Tanácsok Hálózatának (ENCJ) etikai iránymutatása például hangsúlyozza, hogy a bíró teljes véleménynyilvánítási szabadsággal rendelkezik, de véleményét mértéktartóan kell kifejeznie, még azokban az országokban is, ahol megengedett a bírák számára a politikai szervezetben való tagság, és ez a vélemény szabadság „nem nyilvánulhat meg a bírói feladatai gyakorlása során” (Fekete 2025.189). Ennek lényege, hogy a bírónak magánemberként is joguk van véleményhez és társuláshoz, ám hivataluk gyakorlása közben teljes politikai semlegességet kell tanúsítaniuk.

Összeférhetetlenségi szabályok és kizárási eljárások is mindenhol léteznek: ha egy bíró bármilyen okból (például személyes érintettség vagy előzetes állásfoglalás miatt) nem tud pártatlanul eljárni egy ügyben, köteles magát kizárni, vagy a felek kérhetik a kizárását. Továbbá a többfokú bírósági rendszer és a rendes jogorvoslatok lehetősége is szolgálja a pártatlanság

érvényesülését: egy esetleg elfogult alsóbb bírói döntést felülvizsgálhat egy magasabb bírói fórum.

A jogtudomány két alapvető legitimációs modellt különböztet meg: a demokratikus elszámoltathatóságra épülő amerikai modellt és a szakmai izolációra törekvő európai modellt.

Az Egyesült Államokban a demokratikus legitimáció prioritást élvez. Ez megnyilvánul a bírák közvetlen választásában (állami szinten) vagy a nyíltan politikai alapú kinevezésben (szövetségi szinten, különösen a Legfelsőbb Bíróság esetében), amely nyíltan politikai folyamat. A „democratic accountability” iránti igény itt gyakran felülírja a teljes politikai semlegesség európai követelményét, ami (mármint a politikai jelleg) a rendszer sajátossága (feature), nem pedig véletlen hibája (O’Connell & McCaffrey 2012.10-11). A Caperton v. A.T. Massey Coal Co. ügy megmutatta ugyanakkor, hogy a kampányfinanszírozás közvetlen hatást is képes gyakorolni az ítélkezésre, így a rendszer integritása megkérdőjeleződik. A Legfelsőbb Bíróság döntése értelmében az összeférhetetlenség nem csupán szubjektív elfogultságot jelent, hanem objektív mércét is, különösen, ha a bíró megválasztásához nyújtott pénzügyi támogatás aránytalanul nagy (lásd: <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/556/868/>).

Ezzel szemben az európai (kelseni) modell a központosított alkotmánybíróságokra és a karrierbírói rendszerre épít. Itt az elméleti alapfeltevés az, hogy a bírót a technokrata kinevezési eljárások és a szigorú szakmai követelmények szigetelik el a napi politikától (O’Connell & McCaffrey 2012.3).

A bevezetőben rögzített indirekt technikákat a nemzetközi (jellemzően angolszász) szakirodalom többnyire „social context education/training”, „anti-bias training”, „gender/race bias education”, illetve „equality and diversity training” címkékkel írja le, amelyek a bírók számára szervezett képzések. Ezek célja, hogy a döntéshozatalra kiható sztereotípiákra, implicit előítéletekre, társadalmi sérülékenységekre (pl. nemi erőszak, családon belüli erőszak, diszkrimináció, menekültügy, fogyatékoság, LMBTQ-kérdések stb.) reflektáljanak. E képzések részben lehetnek állami/judikális intézmények által, és részben NGO-k (civil jogvédők, érdekvédelmi szervezetek, „cause” szervezetek) szervezettek.

Ahol NGO-k szerepet kapnak bíróképzésben, ott a pártatlanság szempontjából a szakirodalom tipikusan ezeket az alábbi biztosíték-kérdéseket veti fel. Finanszírozás és átláthatóság (ki finanszírozza, milyen érdekekkel, van-e „capture”-kockázat,) tartalmi pluralizmus (egyoldalú keretezés vs. több nézőpont, vitakultúra), etikai standardok (összeférhetetlenség látszata, bírói függetlenség), képzés célja: torzításcsökkentés (valódi impartialitás-növelés) vs. normatív „átnevelés” percepciója (Green 2002.).

3. Németország (Mäßigungsverbot)

Németországban a bírói függetlenség alkotmányos elv (Alaptörvény 97. cikk (1) bekezdés). Ugyanakkor a német megközelítés sajátossága, hogy nem tiltja meg kategorikusan a bírónak a politikai életben való részvételt vagy akár a párttagságot. A történelemből fakadóan (a weimari köztársaság és a náci időszak negatív tapasztalatai miatt) a német jogalkotó abból indult ki, hogy jobb, ha a bírók elkötelezettek a demokratikus alkotmányos rend iránt, mintha érdektelenek lennének a demokrácia ügyei (freiheitlich demokratische Grundordnung) iránt (Sanders-Faltinat 2023.3). Ennek megfelelően a bírák lehetnek politikai pártok tagjai, sőt bizonyos esetekben politikai tisztséget is viselhetnek – például országgyűlési képviselővé válhatnak – anélkül, hogy végleg elveszítenék bírói státuszukat. A német Alaptörvény 137. cikke (1) bekezdése kifejezetten megengedi, hogy egy bíró parlamenti képviselő legyen. Ilyen esetben azonban a bírói tisztség gyakorlása a mandátum idejére szünetel, mivel a bírák nem viselhetnek egyidejűleg igazságszolgáltatási és törvényhozói vagy végrehajtói funkciót. Ezt a

Deutsches Richtergesetz 4. § (1) is kimondja. A parlamenti mandátum lejártá után a bíró jogosult visszatérni az eredeti bírói hivatalába (Lásd: az AbgG 6. szakasza 1. és 8. szakasza 1.).

Ugyanakkor a német jog szigorú magatartási elvárásokat támaszt a politikailag aktív bírókkal szemben, még politikai tevékenységük során is tartózkodniuk kell minden olyan megnyilvánulástól, amely megingathatná a közvélemény bizalmát függetlenségükben (Sanders-Faltinat 2023.6). Itt érdemes azért kitérni arra, hogy képviselőként nem várható el a semlegesség, mivel a lényege a státusnak, hogy a politikai vitákban (bár nem bíróként) de részt kell venniük.

A tételes jog szerint az AbgG 6. szakaszának 1. bekezdése nem hagy lehetőséget a megítélésre. Amennyiben kérelmet nyújtanak be, a kérelmezőt vissza kell állítani. E szerint nincs jelentősége, hogy a kérelmező nyilatkozataiban eltávolodott-e az Alaptörvény szabad demokratikus rendjétől a képviselői időszak alatt. Ezt igazolja, hogy a képviselők idején nem szükséges politikai mérséklesség, mint a köztisztviselőknek, és hogy a képviselők függetlenül rendelkeznek mandátumuktól (lásd Szászország igazságügyi miniszterének véleményét: https://www.lto.de/fileadmin/files/artikel/2022/Februar/Gutachten_Maier.pdf). Az értelmezés fontossága a Jens Maier ügyben került elő, amiről röviden annyit, hogy Jens Maier volt az AfD szélsőjobboldali szekciójának, az úgynevezett "Flügel"-nek elnöke, amelyet azonban maga a párt feloszlatt. Maier kérelmezte a bírói hivatalba visszatérést, ugyanakkor Szászország igazságügyi minisztere előzetes döntést kért a Bírói Fegyelmi Bíróságtól (<https://www.spiegel.de/politik/deutschland/afd-verfassungsschutz-stuft-jens-maier-als-rechtsextrem-ein-a-adac96c3-c497-459c-b47e-19703cf65b92>).

A Szász Igazságügyi Fegyelmi Bíróság, LG Leipzig (66 DG 1/22) 2022 márciusában hozott döntéssel megtiltotta, hogy Maier visszakerüljön hivatalába. A bíróság meg volt győződve arról, hogy a közvéleménynek a bíróba vetett bizalma olyan mértékben sérült a képviselői időszakában tett megjegyzései miatt, hogy ítélkezési tevékenysége már nem tűnhet hitelesnek. Amennyiben továbbra is bírói tisztségben maradna, a független és elfogulatlan igazságszolgáltatásba való bizalom megszűnne vagy csökkenne. A bíróság megállapította, hogy még a bíró parlamenti szolgálata alatt is, miközben a bíró aktív státusza felfüggesztett, az alapvető státusz, és így az alkotmányhoz való hűség alapvető kötelességei is érintetlenek maradtak. A parlamenten kívül tett megjegyzései felhasználhatók. Rasszista és antidemokratikus megjegyzéseivel a bíró megsértette ezeket a kötelességeket, és már nem fogadható be bírói pozícióba (<https://www.medienervice.sachsen.de/medien/news/1058760>).

A közbizalom védelme és a demokratikus jogállam iránti lojalitás kettős követelménye határozza meg a német rendszert. A rendszer működőképességének kulcsa a német jogi kultúrában gyökerező szigorú „mérsékleti kötelezettség” (Mäßigungsverbot). A bíró lehet párttag, a nyilvános szerepléseiben és ítélkezési tevékenységében tartózkodnia kell a szélsőséges vagy a bírói tekintélyt romboló politikai megnyilvánulásoktól (Seibert-Fohr 2021.92.). A német bíróságok következetesen azt az álláspontot képviselik, hogy a pusztán párttagság nem alapozza meg az elfogultságot (Befangenheit). Egy bírót nem lehet kizárni egy ügyből csak azért, mert egy párt tagja, kivéve, ha konkrét személyes érdeke fűződik az ügy kimeneteléhez (Streit 2006.22)

A cél a jogba itt a pártpreferenciák alapján kerülhet be, amihez a párttagság feltételként szükséges, de önmagában nem elegendő. A közvetlen érdekeltség jelenik itt meg az adott ügy vonatkozásában, amely esetben a Befangenheit megalapozott. Itt a kérdés annyi marad, hogy mennyiben szükséges ehhez a párttagság vagy bármiféle pártkötődés, amikor a közvetlen érdekeltség önmagában megalapozza a bírói összeférhetetlenséget minden egyén többlet-tényállási elem nélkül.

Mindezekről függetlenül a német Mäßigungsverbot fontos elv abból a szempontból, hogy nem enged a jogba olyan preferenciákat, amelyek kívül esnek az alrendszer hatókörén. Más oldalról, az ítélkező tevékenység alatti megnyilvánulások következménye a fegyelmi

felelősség, vagy akár a judicial impeachment is lehet. Tény, hogy a német Alaptörvény 98. cikk (2) és (5) bekezdése alapján a kapcsolódó német igazságszolgáltatási törvény (DRiG) lehetővé teszi a bírák elmozdítását kötelességzegés miatt (impeachment), ugyanakkor a kapcsolódó irodalom kiemeli, jogi követelményeit erősen vitatják, és soha nem alkalmazták sikeresen (ahogyan a Maier esetben sem) (Sanders-Faltinat 2023.8).

Németországban a bírák továbbképzését elsődlegesen az állami intézmények, különösen a Deutsche Richterakademie (Szövetségi Bíróakadémia) szervezik. A programok keretében megjelentek olyan témák, amelyek a bírók társadalmi érzékenyítését szolgálják, és nem ritkán külső, civil szakértők bevonásával történnek. A német bírók számára rendszeresen tartanak szemináriumokat az emberi jogi és diszkriminációs kérdések gyakorlatáról, valamint a mindennapi bírói munka során felmerülő alapjogi dilemmákról (lásd e-justice). Például a Német Bíróakadémia programjai között 2016-ban szerepelt a „Politischer Extremismus – Herausforderung für Gesellschaft und Justiz” és a „Rechtsradikalismus und Neonazismus – Neueste Tendenzen” című szeminárium is (lásd a hivatkozások között). Ezek a továbbképzések a szélsőséges ideológiák kezelésére, a gyűlölet-bűncselekményekre és a történelmi tapasztalatok (például a nemzetiszocialista igazságszolgáltatás) feldolgozására fókuszáltak. A programok gyakran multidiszciplinárisak, és a bírák mellett ügyészek, rendőrök és más szakemberek is részt vesznek rajtuk, elősegítve a különböző nézőpontok megismerését.

Civil szervezetek közvetlenül is hozzájárultak a német bírók érzékenyítéséhez bizonyos területeken. A Német Emberi Jogi Intézet (Deutsches Institut für Menschenrechte) – amely bár állami finanszírozású, de független jogvédő intézmény – tanulmányokkal és ajánlásokkal támogatja az igazságszolgáltatás emberi jogi képzését. Egy OSZE-elnökségi jelentés kiemelte, hogy a német bírók és rendőrök képzésében még vannak hiányosságok például a gyűlölet-bűncselekmények témájában, így az NGO-k és egyéb szakértők figyelmeztettek, hogy bizonyos képzési anyagokban a migránsokkal vagy kisebbségi csoportokkal szembeni sztereotípiák jelenhetnek meg, ha nincs megfelelő külső kontroll. Kérdés lehet itt ennek a külső kontrollnak a mibenléte. A bírói döntés, amint azt a bevezető is rögzíti, a jogszabályokhoz kötött, így a külső kontroll ebben a tekintetben torzíthatja azt.

4. Svájc – Mandátumadó (Mandatssteuer)

Svájc képviseli a leginkább explicit kapcsolatot a politika és az igazságszolgáltatás között Európában, amelyet a közvetlen demokrácia és a konszenzusos kormányzás (Konkordanzdemokratie) hagyományai legitimizálnak. A svájci szövetségi bírót a Szövetségi Gyűlés (a kétkamarás parlament egyesült ülése) választja. A helyek elosztása szigorúan a politikai pártok parlamenti erejének arányában történik. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy párttagság nélkül szinte lehetetlen bíróvá válni a szövetségi szinten. (Ceppi-Zufferey 2024.) A bírói pozíciókra a pártok jelölnek, és a parlament rendszerint jóváhagyja ezeket a jelöléseket, fenntartva a politikai egyensúlyt a bíróságon belül.

A svájci rendszer vitatott eleme a „mandátumadó” (Mandatssteuer). Ez egy olyan mechanizmus, amelynek keretében a megválasztott bírák fizetésük egy részét közvetlenül befizetik az őket jelölő párt kasszájába. Ez az összeg jelentős lehet: a Svájci Néppárt (SVP) esetében például a bírói jövedelem 2%-át teszi ki. A pártok szempontjából ez egy fontos, legális bevételi forrás. A 2023-as adatok szerint a svájci bírák összesen közel 3 millió frankot fizettek be pártjaiknak (Lienhard-Kettiger-Bühler-Mérillat-Winkler 2017). A bírák szempontjából gyakorlatilag egyfajta lojalitási biztosíték.

A GRECO (Európa Tanács Korruptió Elleni Államcsoportja) és jogtudósok, mint Regina Kiener professzor, évek óta bírálják ezt a rendszert, mivel álláspontjuk szerint sérti a bírói függetlenség külső látszatát és közvetlen pénzügyi függőséget teremt a bíró és a párt között. Mások (Manfred Bühler) ezzel szemben a Greco értékeléseit "groteszknek" nevezik, mivel „ez egy legitim elismerési forma, amikor a bírák évente hozzájárulnak ahhoz a párthoz, amely támogatta őket”.

Az elemzések nem szólnak arról, hogy a pártpreferencia egyebekben megjelenik-e az ítélezés során, így a jelen kitékintés kizárólag a politika közvetlen megjelenése bemutatását szolgálja. Annak ellenére, hogy a rendszer elméletileg aggályos, a gyakorlatban élvezzi a lakosság támogatását. 2021-ben egy népszavazási kezdeményezés, a „Justiz-Initiative” (Igazságügyi Kezdeményezés) azt javasolta, hogy a szövetségi bírákat sorsolással válasszák ki egy szakmailag alkalmas jelöltek közül álló poolból, megszüntetve ezzel a pártpolitikai függést. A választók azonban jelentős többséggel (68%-os elutasítás) a javaslat ellen szavaztak (Sanders-Faltinat 2021.) Az elutasítás oka a svájci politikai kultúrában keresendő: a polgárok jobban bíznak egy olyan rendszerben, ahol a bírák világnézete ismert és a parlamenten keresztül demokratikusan legitimált, mint egy „arctalan”, technokrata elit uralmában. A pártatlanságot nem az egyéni bíró politikai semlegessége, hanem a testület egészének politikai sokszínűsége biztosítja.

Svájcban a bírák továbbképzése kantonális hatáskör, de létezik központi koordináció a Svájci Bírók Akadémiája (Swiss Judges Academy) keretében, ahol rendszeresen tartanak országos szemináriumokat bírák és bírósági alkalmazottak részére. E képzések tematikája jellemzően joggyakorlati kérdésekre összpontosít, de a közelmúltban itt is megjelent az igény a bírók társadalmi érzékenységének fejlesztésére. A svájci bírói és ügyészi kar például a nemzetközi képzéseken (pl. EJTN – Európai Igazságügyi Képzési Hálózat – programok) keresztül részesült emberi jogi, antidiszkriminációs továbbképzésekben. Ugyanakkor Svájcban a civil szervezetek és a bírói szervezetek közötti formális együttműködés eddig korlátozott volt. Az Európa Tanács bírói tanácsokról szóló kérdőívre adott svájci válasz szerint a Svájci Bírói Egyesületnek (Association Suisse des Magistrats) „eddig nem volt számottevő kapcsolata NGO-kkal”, bár például a Transparency International-lel való együttműködést tervezik a korruptióellenes képzés terén (lásd: rm.coe.int.) Ez arra utal, hogy a civil részvétel a svájci bíróképzésben visszafogott.

Mindazonáltal a gyakorlatban svájci civil szervezetek is nyújtanak olyan képzési anyagokat, amelyeket bírák is felhasználnak. Például a **Humanrights.ch** platform (a Svájci Emberi Jogi NGO-k Szövetsége) készített ajánlásokat az emberi jogi egyezmények belső alkalmazására, és ezeket a bíróságok figyelembe veszik. A nők elleni erőszak megelőzéséről szóló nemzeti akcióterv (NAP) is hangsúlyozza a szakemberek, így a bírák képzését – együttműködésben civil egyesületekkel – a családon belüli erőszak felismerésére és megfelelő kezelésére (lásd: [sdc-economy-education.ch](https://sdc-economy-education.ch/sdc-economy-education.ch)). 2023-ban a svájci kormány jelentést nyújtott be az Isztambuli Egyezmény végrehajtásáról, amelyben beszámolt arról, hogy a rendőrség és az igazságszolgáltatás számára fokozott képzési programokat indítottak a nők elleni erőszak terén, részben civil szakértők bevonásával. Emellett Svájcban a bírók európai konferenciákon vesznek részt, ahol NGO-k is prezentálnak (pl. menedékjogi és emberi jogi kérdésekben).

Általánosságban elmondható, hogy a svájci modell inkább konzervatív ebben a tekintetben: a bíróképzés alapvetően bírói önképzési keretek között zajlik, és a bírói egyesületek eddig csekély kapcsolatot tartottak fenn a civil szférával. Ugyanakkor a jövőre nézve van nyitottság – a Transparency Internationallel tervezett együttműködés például arra utal, hogy a korruptióellenes és integritási tréningek terén bevonják a civil know-how-t.

5. Franciaország - obligation de réserve

Franciaországban a bírói kar (*magistrature*) és a politikai hatalom viszonyát történelmileg a távolságtartás és a szigorú elhatárolódás jellemzi. A francia modellben a bírák alkotmányos függetlenségét az V. Köztársaság Alkotmányának 64. cikke garantálja, amely rögzíti, hogy a köztársasági elnök a bírói függetlenség kezeseként lép fel, munkáját pedig a Legfelsőbb Bírói Tanács segíti. Ezt az alkotmányos alapelveket a bírói státúmról szóló sarkalatos törvény – az 1958. évi 58-1270 sz. rendelet (*ordonnance*) – bontja ki részletesen, amely szigorú összeférhetetlenségi szabályokat és magatartási követelményeket fogalmaz meg a hivatásos bírákkal szemben (Legifrance, 2024).

A francia szabályozás egyik sarokköve a „tartózkodási kötelezettség” (*obligation de réserve*), amely kifejezetten tilt minden olyan politikai megnyilvánulást, amely összeegyeztethetetlen a bírói tisztséggel. A jogszabályi keretek értelmében a bírák számára tilos minden, a Köztársaság kormányformájának elvi alapjai elleni megnyilvánulás, valamint minden olyan politikai jellegű demonstráció, amely összeférhetetlen a hivatalukból eredő tartózkodással (Ordonnance 1958.58-1270.). E rendelkezés a gyakorlatban azt jelenti, hogy a bírák nem fejezhetnek ki nyilvánosan kormányellenes vagy rendszerszintű politikai ellenérzést, és a nyilvánosság előtt politikai semlegességet kell tanúsítaniuk.

Bár a francia jogrendszer *expressis verbis* nem mondja ki, hogy bíró nem lehet párttag, a fenti elvek és a bírói etika gyakorlatilag kizárják az aktív pártpolitikai szerepvállalást. A politikai semlegesség elve kiegészül az összeférhetetlenségi szabályokkal: a bírák nem viselhetnek választott politikai tisztséget. Amennyiben egy hivatásos bíró politikai karrierbe kezdene – például elindulna a parlamenti választásokon –, le kell mondania hivataláról, vagy inaktív státuszba kell kerülnie. A törvény továbbá tilt minden olyan tevékenységet, amely veszélyeztetné az ítélezés pártatlanságát vagy az igazságszolgáltatás tekintélyét, ideértve a nyilvános pártpolitikai agitációt is (Legifrance, 2024).

A pártpolitikai szerepvállalás tilos, a francia rendszer ugyanakkor elismeri a bírák egyesülési jogát. A bírák tagjai lehetnek bírói szakszervezeteknek (*magistrats syndicats*), amelyek bár szigorúan pártsemlegesek, gyakran meghatározott értékrend mentén szerveződnek. Példaként említhető az *Union Syndicale des Magistrats*, amely inkább konzervatív szemléletű, míg a *Syndicat de la Magistrature* baloldali kritikus hangvételéről ismert. Valójában egyik szervezet sem tekinthető formálisan politikai pártnak, és működésük során a szakmai érdekvédelmet helyezik előtérbe (Bodiguel, 2020).

A bírói függetlenség legfőbb intézményi őre a Legfelsőbb Bírói Tanács (*Conseil Supérieur de la Magistrature*, CSM). Az 1946-ban létrehozott, majd többször reformált testület feladata a bírói kinevezések felügyelete és a fegyelmi eljárások lefolytatása. A CSM elsődleges célja, hogy elszigetelje a bírói karriert a végrehajtó hatalom – különösen az Igazságügyi Minisztérium – közvetlen beavatkozásától. Bár az ügyészség irányításában a miniszternek maradt szerepe, a bírák kinevezése és előmenetele nagyrészt a CSM hatáskörébe került, biztosítva ezzel a szakmai autonómiát (Renoux, 2021). Amennyiben egy bíró megsértené a politikai semlegesség követelményét, a CSM fegyelmi eljárás keretében vizsgálhatja a magatartását.

A francia igazságszolgáltatás sajátossága a munkaügyi bíróságok (*conseils de prud'hommes*) rendszere, amely egyfajta „harmadik utat” képvisel a politikai befolyásolás kérdésében. Ezeken a fórumokon laikus bírák (*conseillers prud'hommes*) ítéleznek, akiket paritásos alapon, fele-fele arányban jelölnek a munkavállalói és munkáltatói érdekképviseltek. Ezen a szinten a „politikai” hovatartozás nem párttagságot, hanem szakszervezeti affiliációt jelent, ahol a legnagyobb szakszervezetek (CGT, CFDT, FO) dominálják a munkavállalói oldalt (Desrieux, 2018). A kutatások arra keresték a választ, hogy a szakszervezeti elköteleződés torzítja-e az ítélezést. Az empirikus adatok meglepő módon azt mutatják, hogy a „harcosabb”

szakszervezetekből (pl. CGT) érkező bírák jelenléte nem növeli az elfogultságot vagy a fellebbezések számát. Sőt, az adatok szerint e bírák gyakran elősegítik a felek közötti békés megegyezést, ami arra utal, hogy még egy erősen érdekvezérelt kiválasztási rendszerben is kialakulhat egy olyan intézményi kultúra, amely mérsékli a részrehajlást (Munkaügyi Elemzések, 2023).

Összességében megállapítható, hogy Franciaországban a hivatásos bírák *de facto* nem vesznek részt a pártpolitikában. A formális szabályok, a tartózkodási kötelezettség és a CSM fegyelmi kontrollja együttesen olyan keretet alkotnak, amely garantálja a politikai semlegességet. Ugyanakkor a rendszer rugalmasságát mutatja, hogy a munkaügyi bíróságokon – szigorúan szabályozott keretek között – teret enged a társadalmi érdekképviselések közvetlen részvételének, anélkül, hogy ez az igazságszolgáltatás pártatlanságának rovására menne.

Franciaországban a bírák és ügyészek képzését az Országos Bírói Iskola (École Nationale de la Magistrature, ENM) végzi. Az ENM hosszú ideje beépítette tantervébe az olyan témákat, mint az emberi jogok és a kiszolgáltatott csoportok védelme, de az utóbbi években – különösen a nők elleni erőszak kérdésében – jelentős fejlesztések történtek. A francia igazságügyi minisztérium 2018-ban megállapodást kötött több civil szervezettel, hogy közösen dolgozzanak ki képzési modulokat a szexuális erőszak és a családon belüli erőszak témájában a bírák számára. Ennek keretében például a nővédelmi menhelyeket működtető egyesületek tartottak előadásokat az ENM hallgatóinak a trauma és az áldozatok támogatásának legjobb gyakorlatairól.

A bírói pártatlanság Franciaországban alkotmányos követelmény, és a bírák továbbképzésének szervezése az Igazságügyi Minisztérium és az ENM hatáskörébe tartozik. E keretek biztosítják, hogy bár civil szervezetek közreműködnek, a képzések tartalma megfelel a bíróságok semlegességének. Ezt a kettősséget a GREVIO is megfogalmazta: teljes mértékben tiszteletben kell tartani a bírói hatalom függetlenségét és a bírák autonómiáját a képzésük megszervezésében.

6. Olaszország (Toghe rosse – toghe brune)

Az olaszországi elemzés a fentieknél színesebb (sic!) képet mutat, utalva itt a fejezet zárójeles alcímére is (vörös tógák, barna tógák). Az olasz igazságszolgáltatás helyzetét a bírói öniség (Consiglio Superiore della Magistratura - CSM) kiterjedt autonómiája és a belső politikai frakciók, az úgynevezett „correnti” (áramlatok) rendszere határozza meg (Pokol 2003.9).

A színek szerinti narratíva az 1960-es években jelent meg az olasz igazságszolgáltatásban. A vörös tógák kifejezést először a Magistratura Democratica nevű bírói mozgalomra alkalmazták, amely szakított a hagyományosan konzervatív bírói attitűddel, és nyíltan vállalta a társadalmi reformok melletti elköteleződést. Ebben az időben a bírói kar túlnyomó része még konzervatív volt, így a Magistratura Democratica „vörös bírái” kezdetben csupán szűk kisebbséget alkottak (Casadei 2003). Történeti előzményként érdemes megjegyezni, hogy a II. világháború utáni első évtizedekben fordított aggodalmak éltek a közvéleményben. A radikális baloldal és egyes progresszív politikusok attól tartottak, hogy sok bíró még mindig a régi rezsimhez, a fasizmushoz lojális, reakciós szemléletű – őket olykor „fekete bírónak” (toghe nere) nevezték. 1981-ben például baloldali kritikák „túl sok fekete bíró elburjánzásáról” szóltak, vagyis arról, hogy a bíróságokon a tekintélyelvű, ultrakonzervatív beállítottság dominál (Marconi 2010.105). Kutatások szerint (Calamendrei) „vörös bírák” megjelenése a '60-as évek végén a bírói kar baloldali megújulását jelentette, válaszul a korábbi „fekete” (reakciós) befolyásra.

A „toghe rosse”, mint politikai kifejezés az 1990-es évektől válik inkább közismertté. A korszak meghatározó eseménye volt a Mani Pulite korrupcióellenes ügyészségi akció (1992–93), amely számos vezető politikust bíróság elé állított és a pártrendszer összeomlásához vezetett. A közvélemény a milánói ügyészeket a korrupció leplezőinek és „a haza megmentőinek” tartotta, ameddig a politikai elit egy része fenyegetve érezte magát (Mantovano 1995.241) Már ekkor megjelenik a narratíva (Berlusconi), hogy a „vörös bírák” alkotják „az igazi ellenzéket”, akik bírói hatalmukkal próbálják megakadályozni a demokratikusan megválasztott jobbközép kormányokat. A „barna bírák” („toghe brune”) kifejezés eredete jóval újabb keletű, és nyilvánvalóan a fasizmus barna színére utal (a náci párt SA rohamosztagainak egyenruhájára utaló „barnaingesek” mintájára). A „barna bírák” fogalma a 2020-as évek olasz közbeszédében bukkant fel azzal a céllal, hogy a bírói kart érő politikai befolyást immár a jobboldali kormányzat részéről leplezzék le. Vagyis míg a „vörös bírák” bélyegét a jobbközép használta a baloldalinak tartott bírókra, addig a „barna bírák”-at baloldali vagy centrista politikusok kezdték emlegetni azon bírák kapcsán, akik a nemzeti-populista jobboldallal mutatnak szimpátiát, illetve pozíciót vállalnak annak kormányában. A „toghe brune” kifejezés így tulajdonképpen a „toghe rosse” retorikájának megfordítása, és a politikai ingapálya másik végpontján való kihasználását jelenti.

Fontos látni, hogy az 1990-es évekre az olasz bírói kar egésze rendkívül átpolitizált közegben működött. Elemzések szerint az 1990-es évek elejére „a legteljesebb mértékben átpolitizálódott az olasz bírói kar, és belsőleg nyílt harcban álló szervezetekre bomlott (‘barna bírák’ és ‘vörös bírák’)” (Pokol 2003). Ebben a polarizált légkörben gyökereznek a „vörös” és „barna” címkék: mindkettő egy-egy szélsőséges politikai elfogultsággal vádolja a bírakat, csak ellenkező irányokba. A „vörös” és „barna” bírákról szóló retorika mindig akkor erősödik fel, amikor a politika és az igazságszolgáltatás látványosan összeütközik, és felmerül a gyanú (vagy vád) a bírói elfogultságra. Ennek megfelelően a kifejezések használata a pártosság tárgyú diskurzus egyik kulcselemévé vált.

Közéleti percepciót illetően a csatározások erősen átpolitizálják a közvéleményben a bírákról kialakított képet. Az állampolgárok egy része – pártszimpátiától függően – hajlamos elhinni, hogy a bírók valóban politikai alapon döntenek. Ezek a percepciók a jogállam működése szempontjából is fontosak, ha a társadalom két táborra szakad abban a hitben, hogy a bíróságok nem függetlenek, az súlyosan aláássa az igazságszolgáltatás legitimitását.

Nem segíti elő a helyzetet a pártossági vita intézményes szintje sem. Olaszországban a bírói kar szervezetileg is megosztott corrente-k mentén (progresszív, konzervatív stb. bírói egyesületek). Ez fenntartja a pártosság látszatát, ugyanis a csoportok gyakran nyíltan véleményt mondanak közéleti kérdésekről. A „toghe rosse” vád egyik forrása például az, hogy a Magistratura Democratica sokszor kritizálta a kormányok politikáját jogállami szempontokból, amit a jobboldal politikai ellenzékiiségnek minősített. A „toghe brune” vád hátterében pedig az áll, hogy a jobboldalhoz közelebb álló bírók közül többen is politikusi szerepet vállaltak (parlamenti képviselőség, kormánytagság), így felmerül a kérdés, hogy visszatérve a bírói székbe mennyire lesznek pártatlanok (lásd ezzel kapcsolatban a németországi párhuzamot). A pártosságról szóló vitákban gyakran felbukkan Luca Palamara neve is: ő az Országos Bírói Egyesület (ANM) volt elnöke, akit 2020-ban kizártak a bírói karból korrupciós ügye miatt. A Palamara-botrány feltárta, hogy a bírói kinevezéseket a korrente-k közötti háttéralkuk is befolyásolták.

Alapvetően két fő intézményi szereplő reagál ezekre a jelenségekre: egyrészt a bírói öngazgatás csúcsszerve, a Legfelsőbb Bírói Tanács (Consiglio Superiore della Magistratura – CSM), másrészt a bírák szakmai érdekvédelmi egyesülete, az Országos Bírói Szövetség (Associazione Nazionale Magistrati – ANM), valamint maguk a bírói korrente-k (pl. Magistratura Democratica, Magistratura Indipendente stb.). A reakciók részletezése a jelen kutatás szempontjából szükségtelen, ezek lényege, hogy kölcsönösen visszautasítják a

feltételezést, hogy a bírák politikai nézetei bármely módon kihatnának az ítélezésre. Egy nyilatkozatra ugyanakkor mindenképpen ki kell térni. A CSM figyelmeztetett: a bírói döntések kritikája lehet „jogos és hasznos”, de „nem fajulhat odáig, hogy rágalmozássá váljék”, különösen ha a támadások forrása éppen egy magas rangú politikai szereplő – mert ez a körülmény „a bírói hatalom tekintélyét különösen aláássa”. A CSM szerint az efféle támadások „megingatják az állampolgárok igazságszolgáltatásba vetett bizalmát, márpedig ez a bizalom a demokratikus élet elengedhetetlen feltétele” (Rizzo 2013.).

Olaszországban a bírói hatalom függetlenségét számos formális szabály oltalmazza. A bírák elmozdíthatatlansága, saját önkormányzat (CSM) a kinevezések és fegyelmi ügyek intézésére, továbbá az a tilalom, hogy aktív bírák politikai tisztséget viseljenek (ha mégis szerepet vállalnak a politikában, pl. parlamenti képviselőként vagy miniszterként, akkor fel kell függeszteniük bírói státuszukat). Emellett az igazgatási gyakorlat is biztosítja a pártatlanságot (például a véletlenszerű ügykiosztás, a bírói tanácsok kollektív döntéshozatala a felsőbíróságokon stb.). A gyakorlatban a bírói függetlenség egy intézményi ethosz is, amelynek hatékonysága nagyban függ a közeg bizalmától és a politikai szereplők hozzáállásától. Ebben a kontextusban a bírák „színezésnek” több – függetlenségre kiható – következménye van, amely minden esetben a közbizalomhoz kapcsolódik. Amennyiben beépül a köztudatba, hogy a bírák pártutasítást követnek, az a közbizalom eróziójához vezet.

Olaszországban a fentiek felismerése következtében belső reformok indultak. Szigorították a bírói etikai kódexet, hogy a bírák nyilvános szereplése ne kelthessen politikai elfogultság látszatát; napirenden van a bírói egyesületek működésének nagyobb átláthatósága (pl. finanszírozás, tagság); a CSM-ben is felvetődött a „*correnti-rendszert*” elleni fellépés, például a listás választás eltörlésével. Ezek a lépések mind azt jelzik, hogy a bírói hatalom érzi: a társadalmi percepció javítása kulcsfontosságú. Amint azt a társadalmi közhely is mondja, hiába független jogi értelemben egy bíró, ha nem látszik annak. A róla kialakuló kép legalább annyira fontos. Ehhez viszont a bírói hatalom önkorlátozása szükséges, például tartózkodni a nyílt politikai állásfoglalásoktól, még szakmai köntösben is.

Olaszországban a bírák és ügyészek képzését a Magisztrátusi Felsőbb Iskola (Scuola Superiore della Magistratura, SSM) koordinálja. Az SSM képzési programjaiban az utóbbi években hangsúlyosan beépültek az emberi jogi és antidiszkriminációs témák, részben az európai és nemzetközi kötelezettségek nyomán (Lásd: scuolamagistratura.it.) Az Európa Tanács HELP programjának keretében például külön modulok készültek a bírák számára az Emberi Jogok Európai Egyezménye alkalmazásáról. Emellett a nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak témájában is számos képzést tartanak.

Ami a civil szervezetek szerepét illeti, Olaszországban számos nőjogi és emberi jogi NGO működik együtt a bírók és más jogi szereplők képzésében. Például a Differenza Donna nevű nőjogi civil szervezet külön képzési programokat dolgozott ki és valósít meg igazságügyi szakemberek számára. Küldetésük részeként kifejezetten magistrátusoknak (bíráknak) és rendőrségi, szociális területen dolgozóknak nyújtanak szakirányú továbbképzést a nemi alapú erőszak felismeréséről és kezeléséről (lásd: differenzadonna.org.) Az olasz igazságszolgáltatásra időről időre ráirányítják a figyelmet a nemzetközi fórumok is. Az EJEB több ítéletben bírálta az olasz bíróságokat a nemi alapú erőszakkal kapcsolatos ítéletekben megjelenő nemi sztereotípiák miatt (pl. a 2021-es *J. L. kontra Olaszország* ítélet). A bírói pártatlanság biztosítása kapcsán Olaszországban az etikai normák tiltják, hogy a bírák politikai vagy részrehajló külső befolyás alá kerüljenek; ugyanakkor az érzékenyítő képzések esetében a cél éppenséggel az előítéletektől való mentesség erősítése. Az SSM által szervezett kurzusoknál az intézményi keret garantálja, hogy a civil előadók (például NGO szakértők, pszichológusok, áldozatsegítő szervezetek képviselői) szakmai szempontok szerint, és nem aktivista platformként kapnak szerepet.

7. Lengyelország

Lengyelország alkotmányos szinten kifejezetten kizárja a bírák pártpolitikai kötődését. A lengyel Alkotmány 178. cikk (3) bekezdése szerint a bíró „nem tartozhat politikai párthoz, szakszervezethez”, és nem folytathat olyan közéleti tevékenységet, amely összeegyeztethetetlen a bíróságok és a bírák függetlenségével (CCJE 2012.2. Rzeczpospolita Polska 1997, art. 178(3)). E tilalom deklarált rendeltetése a bírói kar apolitikusságának és a pártatlan ítélkezésbe vetett közbizalomnak a védelme.

A bírói státuszra irányadó, általános kötelezettségi szabályok ezt az elvet a „bírói méltóság/tekintély” és a pártatlanság látszatának védelmeként is megerősítik. Törvény írja elő, hogy a bíró szolgálatban és szolgálaton kívül is köteles óvni a bírói tisztség tekintélyét, és tartózkodni mindentől, ami a pártatlanságát sértheti vagy annak látszatát gyengítheti. A párttagság alkotmányos tilalmának megsértése a lengyel jogi keretekben tipikusan összeférhetlenségi és fegyelmi következményeket von maga után (vö. Venice Commission 2020, 52–55; Spieker 2022.778–780).

A lengyel gyakorlatban a bírák közvetlen pártpolitikai szerepvállalása valóban nem jellemző, ugyanakkor a 2015 utáni igazságügyi átalakítások és az azokkal összefüggő konfliktusok azt is megmutatták, hogy a pártatlanság intézményi védelme nem merülhet ki a párttagság tiltásában. A bírói függetlenség körüli viták fókuszába került – többek között – a fegyelmi rendszer 2017-től kezdődő átalakítása és a Legfelsőbb Bíróságon létrehozott fegyelmi struktúra, amelyet a szakirodalom kifejezetten a bírói kar „visszatartására” alkalmas eszközként ír le, különösen a politikailag kényelmetlen bírókkal szembeni eljárások miatt (Gajda-Roszczyńska–Markiewicz 2020.451–456., Spieker 2022.778–781).

Ezzel párhuzamosan a jogalkotó bevezetett olyan „átláthatósági” (bejelentési és közzétételi) kötelezettségeket is, amelyek a bírák bizonyos szervezeti tagságaira és tisztségeire vonatkoztak, ideértve azt is, hogy meghatározott esetkörben a bírói kinevezés előtti párttagságra vonatkozó adatokat is jelenteni kellett (Venice Commission 2020.56–57). Az Európai Unió Bírósága a Bizottság keresete nyomán 2023-ban kimondta, hogy a bírákra előírt, a személyes adatok nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tételével járó adatkezelés az Alapjogi Charta 7–8. cikke szerinti magánélethez és személyes adatok védelméhez való jogba való beavatkozást valósít meg, és az érintett lengyel szabályozás több elemében nem felel meg az uniós jogi követelményeknek (különösen a szükségesség–arányosság mércéjének) (CJEU 2023, C-204/21, különösen 328–335. bek., 67–69. o.; továbbá 334–383. bek., 69–77. o.). A döntés egyben arra is rámutatott, hogy Lengyelországban – a pártatlanság biztosítására – már eleve több, kevésbé beavatkozó intézményi garancia is létezik, így a nyilvános közzététel arányossága különösen szigorú igazolást igényel (CJEU 2023, C-204/21, 370–383. bek., 74–77. o.). Mindezek fényében Lengyelország szabályozása formálisan továbbra is „példásan szigorú” a pártsemlegesség (párttagság tilalma) tekintetében (Rzeczpospolita Polska 1997, art. 178(3); CCJE 2012, 2. o.).

Lengyelországban a bíróképzés és továbbképzés rendszerét a Nemzeti Bírósági és Ügyészi Iskola (Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury, KSSiP) felügyeli. A 2010-es években több, civil szervezetek által kezdeményezett program is kapcsolódott a bírák érzékenyítéséhez. Kiemelkedő szerepet játszott ebben a Helsinki Emberi Jogi Alapítvány (Helsinki Fundacja Praw Człowieka, HFHR), amely Lengyelország legrégebbi jogvédő NGO-ja. A HFHR 2014–2015 folyamán megvalósított egy „A bírók és ügyészek érzékenyítésének növelése az egyenlő bánásmód terén” című projektet, amelynek keretében ún.

„Esélyegyenlőségi Kézikönyvet” (Przewodnik równościowy) állítottak össze a bírák és ügyészek számára (lásd: kssip.gov.pl kssip.gov.pl). A program célja az volt, hogy a bírókat és ügyészeket – beleértve a jelölteket is – érzékenyítse a hátrányos helyzetű, diszkriminációnak kitett csoportok sajátos helyzete iránt. A kézikönyv kidolgozásába a HFHR egy széleskörű szakértői munkacsoportot vont be, amelyben helyet kaptak az igazságszolgáltatás intézményeinek képviselői (Igazságügyi Minisztérium, Legfőbb Ügyészség, Országos Bírói Tanács, Országos Ügyészi Tanács, KSSiP), az ombudsmani hivatal, a kormány egyenlő bánásmódért felelős megbízottjának irodája, a strasbourgi Emberi Jogi Bíróság információs irodája és bírói egyesületek is. Mindez azt jelzi, hogy a lengyel bíróképzésben is megjelent az együttműködés a civil szférával a bírói érzékenyítés terén, különösen az egyenlő bánásmód és antidiszkriminációs ismeretek átadásában.

Ami a jelenlegi helyzetet illeti, Lengyelországban az utóbbi években a bírói függetlenség körüli viták politikai dimenziója erőteljes. A kormányzat részéről inkább kritika éri a bírói kar nemzetközi és civil kapcsolatait. Ennek ellenére a bírói szakmai szervezetek – mint például az Iustitia Bírói Egyesület – továbbra is együttműködnek civil partnerekkel jogállamisági szemináriumokon és emberi jogi képzéseken. A HFHR és más szervezetek rendszeresen szerveznek konferenciákat bírácoknak az Emberi Jogok Európai Egyezménye alkalmazásáról, a bíróságok függetlenségéről és a gyűlöletbeszéd elleni fellépésről. Ezek a rendezvények azonban sokszor a civil szféra saját kezdeményezései, nem pedig a KSSiP hivatalos továbbképzési naptárának részei.

A KSSiP részéről tapasztalható némi távolságtartás a civil kezdeményezésekkel szemben, de a formális keret nem tiltja a bírácoknak, hogy munkaidőn kívül civil konferenciákon részt vegyenek. Összességében Lengyelországban a civil szervezetek szerepet játszottak a bírók érzékenyítésében főként a 2010-es évek közepén (pl. antidiszkriminációs képzések), és bár a gyakorlat jelenleg kevésbé institutionális, az ilyen együttműködések továbbra is léteznek a bírói kar és civil jogvédők között.

8. Nagy-Britannia (Egyesült Királyság)

Nagy-Britanniában – különösen Anglia és Wales vonatkozásában – a bírói pártatlanságot elsősorban a konvenciók és szokásjog biztosítják, kiegészülve modern írásos iránymutatásokkal. A brit bírói kar a XIX. század vége óta tudatosan apolitikus: a magánéletben lehetnek preferenciáik, de a brit bírától elvárják, hogy ne vegyenek részt pártpolitikában, és ne is hozzák magukat politikai színezetbe. A Lordok Háza 2009 előtti bírótágjai (a Law Lordok) ugyan formálisan a parlament tagjai voltak, de íratlan szabályként ők sem politizáltak, és 2009 óta a Legfelsőbb Bíróság bírái már nem is tagjai a Lordok Házának, így formális politikai szerepük sincs.

Az Egyesült Királyság alkotmányos berendezkedése évszázadokon át a hatalmi ágak sajátos összefonódásán, a „fúzió” elvén alapult, amelynek megtestesítője a Lordkancellár (Lord Chancellor) hivatala volt. A Lordkancellár egy személyben volt a végrehajtó hatalom tagja (igazságügyi miniszter), a törvényhozás felsőházának elnöke (Speaker of the House of Lords) és az igazságszolgáltatás feje (Head of the Judiciary). Ez a rendszer, bár elméletben sértette a hatalommegosztás elvét, a gyakorlatban évszázadokon át működött, nagyrészt a konvenciókra és az önkorlátozásra támaszkodva (Woodhouse 2007).

A 21. század elejére azonban ez a modell fenntarthatatlanná vált, részben az Emberi Jogok Európai Egyezményének (EJEE) 6. cikkében rögzített tisztességes eljárásból való jog követelményei miatt, amely megköveteli a bíróságok függetlenségének és pártatlanságának látható garanciáit (Gisbert.2022.7.) A 2005-ös Alkotmányos Reformtörvény (CRA)

legfontosabb elemei a következők voltak. 1) A Lordkancellár jogköreinek szétválasztása. A törvény megszüntette a Lordkancellár bírói funkcióit, és törvényi kötelezettséggé tette a miniszterek számára a bírói függetlenség tiszteletben tartását („statutory duty to uphold judicial independence”). Az igazságszolgáltatás szakmai vezetését a Lord Chief Justice vette át. 2) A Legfelsőbb Bíróság (Supreme Court) létrehozása: A törvényhozói és bírói hatalom szétválasztásának szimbólumaként a Lordok Háza jogi bizottságát (Law Lords) felváltotta az önálló épületben és költségvetéssel működő Legfelsőbb Bíróság. 3) A Bírói Kinevezési Bizottság (Judicial Appointments Commission - JAC) felállítása. Ez tekinthető a politikai befolyásolás elleni legfontosabb intézményi garanciának.

A 2005 előtti rendszerben a bírák kinevezése informális úton, a Lordkancellár diszkrecionális jogkörében történt. A jelöltek gyakran nem is tudták, hogy fontolóra vették őket, amíg meg nem kapták a híres „vállveregetést” (tap on the shoulder). A rendszer a „titkos puhatolózásokra” (secret soundings) épült, ahol a vezető bírák véleményét kérték ki a potenciális jelöltekről. Ez a módszer, bár szakmailag magasan kvalifikált bírói kart eredményezett, átláthatatlan volt, és kedvezett a társadalmi elit reprodukciójának, valamint a politikai homálynak (O’Brien 2024.12).

A JAC létrehozása radikális szakítást jelentett ezzel a gyakorlattal. A Bizottság, amelynek tagjai között laikusok és bírák is helyet kapnak, nyílt pályázati rendszerben, kizárólag az érdemek (merit) alapján választja ki a jelölteket. A miniszternek (Lord Chancellor) korlátozott vétójoga van, de érdemben nem szólhat bele a kiválasztásba.

A brit bírák számára létezik egy bírói magatartási kódex, amely kimondja a politikai semlegesség követelményét. A Legfelsőbb Bíróság 2019-es etikai útmutatója például rögzíti, hogy a bírák tartózkodnak mindenfajta pártpolitikai tevékenységtől, nem vesznek részt pártrendezvényeken, nem gyűjtenek adományt pártoknak, és nem adnak olyan látszatot sem, mintha bármely párthoz tartoznának (lásd: Guide to Judicial Conduct). Ez az elvárás kiterjed a bírók családtagjaira is, amennyiben az ő nyílt politikai szerepvállalásuk is felvetheti a bírói elfogulatlanság látszatának csorbulását. Valójában nincs írott törvény, amely megtiltaná egy bírónak, hogy például párttag legyen, a gyakorlatban minden bíró a kinevezésekor megszünteti párttagságát, illetve a bírói kinevezés feltétele is az, hogy az illető ne legyen aktív politikus. A bírák kinevezéséért felelős független testület (Judicial Appointments Commission) is figyel arra, hogy politikailag semleges jelölteket nevezzenek ki.

Brit sajátosság, hogy az ítések hagyományosan nem nyilvánulnak meg közéleti-politikai vitákban, még a bíróságokkal kapcsolatos politikák tekintetében is óvatosak. (Kivételek a nyugalmazott bírák vagy a Lordok Házának bírói tagjai, akik néha hozzászólnak igazságügyi reformokhoz.) A kódex azonban megengedi, hogy a bírák az igazságszolgáltatás működését érintő szakmai ügyekben – pl. bírósági reformokról, jogszabályok technikai aspektusairól – véleményt mondjanak, cikket írjanak vagy előadást tartsanak, amennyiben ezzel nem sértik a pártatlanságot.

Az összeférhetetlenségi szabályok szerint a brit bíró nem tárgyalhat olyan ügyet, amelyben akár közvetett(!) politikai érdekeltsége lenne. A *Pinochet-ügy* (1998) óta különösen ügyelnek arra, hogy a bírák még látszólagos elfogultság esetén is visszalépjenek. A bírókkal szembeni fegyelmi eljárásokat a független bírói ombudsman és a Lord Chief Justice kezeli; bár ilyen eljárás politikai elfogultság miatt szinte soha nem indul, létezik mechanizmus, ha szükséges.

Az Egyesült Királyságban (elsősorban Angliában és Walesben) a bírák képzése a Judicial College feladata, amely átfogó továbbképzési programokat nyújt minden bírói szinten. A brit megközelítés központi eleme a „Equal Treatment Bench Book” (ETBB), egy részletes kézikönyv, amelynek célja a bírák tudatosságának növelése a bíróság előtt megjelenő különböző csoportok sajátos körülményeivel kapcsolatban (lásd: [judiciary.uk](https://www.judiciary.uk/equal-treatment-bench-book/)). Az ETBB gyakorlati útmutatókat tartalmaz arra nézve, miként biztosítsák a bírák a tárgyalóteremben az

egyenlő bánásmódot és hatékony kommunikációt például etnikai kisebbségek, bevándorlók, fogyatékkal élők, nemi vagy szexuális kisebbségek, illetve más kiszolgáltatott helyzetű felek esetében. Az ETBB kidolgozását és frissítését a bírói testület végzi, de számos civil szakértő és érdekvédelmi csoport véleményét is figyelembe veszik (például fogyatékosügyi szervezetek, emberi jogi NGO-k javaslatait). Az ETBB rendszeres frissítése (2025-ben is kiadtak módosított verziót) mutatja, hogy folyamatos tanulás zajlik a diszkriminációmentes igazságszolgáltatás érdekében. E kézikönyv a mindennapi bírói munka alapvető referenciájává vált az Egyesült Királyságban.

A brit bírók érzékenyítésében speciális szerepet töltenek be a „Diversity and Community Relations Judges” (DCRJ) nevű kijelölt bírók is. Ők maguk is bírák, akiket azzal bíztak meg, hogy kapcsolatot tartsanak a közösségekkel és segítsék kollégáikat a különféle kulturális és társadalmi háttérrel rendelkező felek megértésében. A DCRJ bírák együttműködnek helyi iskolákkal, közösségi szervezetekkel, és érzékenyítő programokat szerveznek – például látogatásokat a bíróságokra diákcsoportoknak, vagy éppen képzéseket tartanak bíróknak a helyi közösségek szokásairól. Ez a konstrukció intézményesíti a „civil” nézőpontok becsatornázását a bírói karba anélkül, hogy független NGO-kat közvetlenül kellene bevonni.

Ami az etikát és pártatlanságot **illeti**, az Egyesült Királyság bíráira szigorú viselkedési normák vonatkoznak. A bírák nem vehetnek részt olyan külső tevékenységben, amely összeférhetetlenséget okozna vagy politikai elfogultságot sugallna. A képzések terén azonban ez ritkán merül fel problémaként, mert a Judicial College és a bírói önkormányzat (Judges’ Council) felügyeli, hogy a bírók továbbképzése szakmailag releváns és semleges forrásokból történjen. Ha egy civil szervezet ajánl fel képzést, azt rendszerint a bírói testület valamely fóruma (pl. szakmai bizottság) is támogatja, illetve a bírók önkéntesen vehetnek részt rajta. A brit bíróképzési rendszer transzparens: a Judicial College évente közzéteszi képzési kínálatát (lásd: judiciary.uk-justice.europa.eu), és e listákban a külső közreműködők is szerepelnek. Összességében az Egyesült Királyságban a bírák érzékenyítése erős intézményi keretek között zajlik, és a civil szervezetekkel való együttműködés inkább közvetett (útmutatók, esettanulmányok, meghívott előadók formájában) valósul meg. Jelentős etikai aggály vagy vita nem kíséri ezt a gyakorlatot.

9. Egyesült Államok

Az Egyesült Államokban a bírói imparcialitás kérdése összetettebb a szövetségi és tagállami bírósági rendszer sokszínűsége miatt. Általánosságban elmondható, hogy az amerikai bíraktól is elvárják a pártatlanságot és politikai semlegességet az ítélezésben, de a bírók kiválasztásának és előmenetelének rendszere erősen politikailag átitatott lehet, különösen a szövetségi bírók kinevezése és egyes tagállami bírói választások esetében.

A szövetségi bírakat (élükön a Legfelsőbb Bíróság tagjaival) az elnök jelöli és a Szenátus erősíti meg, ami politikai folyamat – a jelölteknek gyakran van ismert jogfilozófiai vagy politikai irányultságuk. Ugyanakkor, miután kinevezték őket, élethosszig tartó mandátumot kapnak, ami a függetlenség garanciája. A szövetségi bírókra egy Magatartási kódex vonatkozik, amely kimondja, hogy a bíró nem folytathat politikai tevékenységet. Az Amerikai Bírói Etikai Kódex 5. Canonja megtiltja, hogy a bírák politikai szervezet vezetői legyenek, politikai gyűléseken szónokoljanak, vagy bármilyen pártpolitikai kampányban aktívan részt vegyenek. Továbbá előírja, hogy a bíró semmiféle politikai tevékenységet ne folytasson, amely összeegyeztethetetlen a bírói függetlenséggel vagy pártatlansággal (Gray 2015.). Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy egy szövetségi bíró nem lehet politikai párt tisztségviselője, nem kampányolhat politikusok mellett, nem gyűjthet pénzt és nem

adományozhat nyilvánosan pártoknak, illetve nem nyilvánít véleményt választási jelöltekről. Még az sem szokásos, hogy egy aktív bíró politikai jellegű ügyekben nyilvánosan állást foglaljon; kerülniük kell minden olyan megnyilvánulást, ami kérdéssé tenné pártatlanságukat egy jövőbeli ügyben. (A Legfelsőbb Bíróság bíráira a magatartási kódex formálisan nem kötelező, de ők is követik annak alapelveit.)

A tagállami bírói rendszerekben azonban vegyes a kép. Néhány államban a bírókat közvetlen választással választják, ráadásul néhol *pártjelöléses* (partisan) választások vannak. Ilyen esetekben a bíró-jelöltek nyíltan egy párt színeiben indulnak, kampányt folytatnak és politikai támogatást vesznek igénybe. Ez nyilvánvaló konfliktust szül a pártatlanság eszményével, hiszen a választott bírák kampánytámogatói vagy pártjuk iránti hála érzése potenciálisan befolyásolhatja őket. Az USA-ban épp ezért élénk vita folyik arról, hogy a bírák választása mennyiben egyeztethető össze a pártatlansággal. Sok állam kompromisszumos megoldásokat vezetett be: például *nem pártos* (non-partisan) választásokat, vagy kinevezés és időszakos megerősítő választás kombinációját (*Missouri Plan*). Emellett az államok többsége is elfogadott bírói etikai kódexeket, amelyek még a választott bírónak is előírják, hogy a kampányukat visszafogottan, tisztán igazságszolgáltatási ügyekre koncentrálva folytassák, és megválasztásuk után tartózkodjanak a pártpolitizálástól.

A pénz szerepe a bírói választásokban drasztikusan megnőtt a Citizens United döntés után, amely lehetővé tette a korlátlan vállalati költségeket a politikai kampányokban. A kutatások szerint a kampánytámogatások és a bírói döntések között kimutatható összefüggés van: a bírák ritkábban döntenek a kampányukat finanszírozó felek ellen (Wolff 2007.)

Egy másik fontos fék az amerikai rendszerben a kizárási (recusal) szabályok alkalmazása. Ha egy bíró politikailag exponált személy ügyét tárgyalja, vagy bármilyen okból felmerülhet a bias (például a bíró korábban politikai véleményt nyilvánított az adott ügyről), akkor a bíró köteles magát kizáratni az ügyből. A Legfelsőbb Bíróság bírái esetében is előfordult, hogy egy bíró bizonyos ügyekből visszalépett a pártatlanság látszatának megőrzése érdekében. Ugyanakkor kritika is éri a rendszert, mivel a legfelsőbb bírák saját belátásuk szerint döntenek a recusálról, és nem mindig lépnek vissza, még ha egyesek szerint kellene. Erre példa, hogy az utóbbi időben felmerült vitákban néhány legfelsőbb bíró házastársának politikai tevékenysége miatt kérdőjeleződött meg a bírói pártatlanság, mégsem történt kizárás – ami ráirányítja a figyelmet arra, hogy a formális szabályokat is alkalmazni kell a közbizalom megőrzéséhez.

A rendszer legsúlyosabb diszfunkciójára a Caperton v. A.T. Massey Coal Co. (2009) ügy világított rá. Az ügy tényállása szerint Don Blankenship, a Massey Coal vezérigazgatója 3 millió dollárt költött arra, hogy a Nyugat-Virginiai Legfelsőbb Bíróságra Brent Benjaminget válasszák meg, miközben cége ellen egy 50 millió dolláros ítélet fellebbezése volt folyamatban. Benjamin bíró megválasztása után nem volt hajlandó kizárni magát az ügyből, és szavazatával megfordította az ítéletet a Massey Coal javára. Az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága történelmi döntésében kimondta: az alkotmányos tisztességes eljárás (Due Process) követelményét sérti, ha „az elfogultság valószínűsége” (probability of bias) olyan magas, hogy az alkotmányosan elfogadhatatlan, még akkor is, ha a bíró szubjektíven nem érzi magát elfogultnak. A döntés objektív mércét állított fel: a kampánytámogatás mértékét és időzítését kell vizsgálni (Shurgeman 2010).

A Caperton-döntés nyomán számos állam szigorította a kizárási (recusal) szabályait, de a probléma gyökere – a választási kényszer és a kampányköltségek – megmaradt. A kutatások szerint azokban az államokban, ahol szigorúbb kizárási szabályokat vezettek be, csökkent a donorkor hajlandósága a pénzügyi támogatásra, mivel a „befektetés” megtérülése bizonytalanra vált (Edelstein – Benesh 2024).

Az Egyesült Államokban a bírók érzékenyítése és továbbképzése terén hosszú múltra tekint vissza a civil szervezetekkel való együttműködés. Már az 1980-as években elindult a

Nemzeti Bíróképzési Program az Egyenlőség Előmozdítására (National Judicial Education Program to Promote Equality), amelyet egy NGO (az akkori NOW Legal Defense and Education Fund, mai nevén Legal Momentum) hozott létre a Női Bírák Országos Szövetségével együtt (lásd: legalmomentum.org.) A Legal Momentum által kidolgozott modellek nyomán több mint 40 tagállamban álltak fel ún. „gender bias task force”-ok (a nemi előítéleteket vizsgáló bizottságok), amelyek feltárták a bírósági gyakorlat hiányosságait és ajánlásokat fogalmaztak meg a bírák képzésére. A National Judicial Education Program keretében olyan speciális tananyagok készültek és terjedtek el, mint például „*Megérteni a szexuális erőszakot: bírói reakció*” (a nemi erőszakkal kapcsolatos bírói hozzáállás javítására, először 1994-ben publikálva), vagy „*Amikor a részrehajlás halmozódik: a színes bőrű nők esete*” (a többszörös diszkriminációról). Ezeket a tananyagokat NGO-szakértők dolgozták ki és terjesztették bírói kollégiumok, jogi karok és ügyvédi kamarák bevonásával, s mára a bírók továbbképzésének szerves részét képezik szerte az USA-ban.

Másik példa a civil részvételre az amerikai bírók képzésében az Implicit Bias (rejtett előítéletek) tréningek elterjedése. Az utóbbi évtizedben több szövetségi bírósági körzet is bevezette, hogy a bírák vegyenek részt olyan workshopokon, amelyek az igazságszolgáltatásban megjelenő tudattalan előítéletek felismerésére szolgálnak. E képzések anyagát gyakran egyetemek kutatóintézetei és civil jogvédő csoportok (mint az Equal Justice Initiative vagy az American Bar Association egyes bizottságai) közösen dolgozták ki.

Az intézményi és etikai garanciák az USA-ban külön figyelmet kaptak, mivel a bírák részvétele a civil szervezetek szponzorálta rendezvényeken aggodalmakat vetett fel a 2000-es években. Volt példa arra, hogy iparági szervezetek finanszíroztak szemináriumokat (pl. környezetvédelmi jogi konferenciát energiaipari támogatással), ami kérdéseket vetett fel a függetlenséggel kapcsolatban. Válaszul a Szövetségi Bírói Konferencia 2007-ben szigorú etikai szabályt vezetett be: a szövetségi bírónak nyilvánosan be kell jelenteniük, ha bármilyen külső szervezet által fizetett szemináriumon vesznek részt, ahol a támogatás bizonyos értékhatárt meghalad (Young-O’Brien-Fuller 2013). A Judicial Conference etikai bizottsága kifejtette, hogy bár a bírák részt vehetnek oktatási célú rendezvényeken, fontos a transzparencia annak megelőzésére, hogy a szervezők esetleg „nem megfelelő befolyást” gyakoroljanak rájuk. Ez a nyilvánosságra hozatali kötelezettség – amelynek értelmében a bíróságok honlapjain is közzéteszik a bírák által látogatott szemináriumok adatait – erős garanciát jelent. Emellett a bírák magatartási kódexe (az amerikai Bírósági Etikai Kánonok) kimondja, hogy bírák nem vehetnek részt olyan oktatási vagy egyéb tevékenységben, amely ésszerűen kérdésessé tenné pártatlanságukat. Ha például egy civil szervezet gyakran peres félként lép fel a bíróságokon, a bírák tartózkodnak attól, hogy az adott szervezet rendezvényén előadóként vagy akár meghívottként részt vegyenek.

10. Magyarország

A bírói függetlenség fogalma a magyar közjogi hagyományban és a hatályos Alaptörvény rendszerében a hatalommegosztás elvének érvényesülését biztosító legfőbb garancia. Csink Lóránt jogtudományi elemzései rámutatnak, hogy a bírói hatalom elkülönülése a törvényhozó és végrehajtó hatalomtól nem abszolút izolációt, hanem funkcionális autonómiát jelent, amely a fékek és ellensúlyok rendszerében értelmezendő (Balogh 2021). A bírói hatalom legitimációja közvetett, azonban funkciója – a jogviták végleges eldöntése – kizárólagos.

Az Alaptörvény 26. cikke rögzíti a bírói függetlenség sarokköveit, amely szerint „A bírák függetlenek, és csak a törvénynek vannak alárendelve, ítélezési tevékenységükben nem utasíthatóak”. Ez a megfogalmazás a kontinentális jogrendszerek klasszikus modelljét követi, amelyben a függetlenség nem a bíró "szabadosságát", hanem a joghoz kötöttségét jelenti. A jogirodalom és az Alkotmánybíróság gyakorlata alapján a függetlenség kétirányú védelmet

biztosít. Külső függetlenség (External Independence), amely a bíró és a bírósági szervezet védelme más hatalmi ágakkal (végrehajtó hatalom, törvényhozás) és társadalmi szereplőkkel (média, politikai pártok, gazdasági lobbicsoportok) szemben. Balogh Zsolt és Varga Zs. András elemzése szerint ez a védelem abszolút jellegű az ítélkezési tevékenység magvára vonatkozóan, de a szervezeti igazgatás tekintetében szükségszerű kapcsolódási pontok léteznek (pl. költségvetés meghatározása) (lásd: Balogh uo.). Belső függetlenség (Internal Independence), ami jelenti a bíró védelmét a bírósági szervezeten belüli hierarchiával szemben. Ez magában foglalja a védelmet az igazgatási vezetők (bírósági elnökök, OBH elnöke) utasításaival szemben, valamint a felsőbb bíróságok informális nyomásgyakorlásával szemben. A jogtudományi konszenzus szerint az igazgatási jogkörök nem terjedhetnek ki az ítélkezés érdemi befolyásolására (Ravasz 2015.)

Varga Zs. András szerint a bírói függetlenség egyfajta paradoxon. A bíró független minden személytől és szervezettől, de nem "szabad" a döntéshozatal tartalmát illetően, hiszen szigorúan kötve van a jogszabályokhoz. A bírói döntés szabadsága egy "külső és belső korlátok" által meghatározott térben érvényesül (Varga Zs. 2020). Külső korlát (tételes jog), így a bírót köti az Alaptörvény és a jogszabályok. Ez a jogállamiság alapvető követelménye; a bíró nem dönthet contra legem saját igazságérzetére hivatkozva. Amennyiben a bíró az alkalmazandó jogszabályt alaptörvény-ellenesnek véli, kötelessége az Alkotmánybírósághoz fordulni egyedi normakontroll iránt (bírói kezdeményezés), de a jogszabályt saját hatáskörben nem mellőzheti. Belső korlát (a jogegység), amely szerint a Kúria jogegységi határozatai és a korlátozott precedensrendszer (a Kúria közzétett határozatai) kötik az eljáró bírót. Varga Zs. András érvelése szerint ez a kötöttség nem a függetlenség sérelme, hanem a jogbiztonság és a törvény előtti egyenlőség garanciája. Ha a bíró indokolatlanul eltérne a felsőbbbíróági gyakorlattól, az önkényes jogalkalmazáshoz vezetne.

Az Alkotmánybíróság gyakorlatában (pl. 3068/2020. (II. 25.) AB határozat) a bírói függetlenség nem öncél, hanem a tisztességes eljáráshoz való jog (Alaptörvény XXVIII. cikk) érvényesülésének sine qua non feltétele. A pártatlanság látszatának is fenn kell állnia; nem elegendő, ha a bíró szubjektíve elfogulatlannak érzi magát, objektív szempontok alapján is ki kell zárni minden olyan körülményt (pl. politikai aktivitás, összeférhetetlenség), amely a pártatlanságba vetett bizalmat megingathatná.

A magyar jogi szabályozás szigorú inkompatibilitási rendszert alkalmaz a bírói politikai tevékenység tekintetében. Ennek célja a pártatlanság látszatának teljes körű biztosítása és a bírói kar depolitizálása. Az Alaptörvény 26. cikk (1) bekezdése nem csupán a vezetői tisztségviselést, hanem az egyszerű párttagságot is kizárja. Bjt. 39. §-a tovább részletezi ezt a tilalmat, a bíró nem lehet országgyűlési, európai parlamenti vagy önkormányzati képviselő, polgármester, de még kamarai tisztségviselő sem (kivéve a bírói önkormányzati szervezet). A bíró köteles tartózkodni minden olyan politikai megnyilvánulástól, amely a függetlenségébe vetett bizalmat megingathatná.

A magyar jogalkotó a függetlenséget nem a "bíró-állampolgár" politikai részvételi jogán keresztül, hanem a "bíró-hatalomgyakorló" semlegességének maximalizálásán keresztül definiálja. Míg Ausztriában az alkotmánybírók kinevezésekor informális politikai arányosítás ("Proporz") érvényesülhet, Magyarországon a jogszabályi környezet ezt a szintű politikai összefonódást dogmatikailag kizárja.

Magyarországon a bírák továbbképzését a Magyar Igazságügyi Akadémia (az Országos Bírósági Hivatal – OBH – keretében működő képzési központ) szervezi. A 2010-es évek második felében merült fel először markánsan a bírók civil szervezetek által történő érzékenyítése, mint vitatéma. Néhány független jogvédő civil szervezet – például a Magyar Helsinki Bizottság és a Transparency International Magyarország – korábban rendszeresen tartott szakmai tréningeket bíráknak olyan témákban, mint a menekültjog, a rendőri bántalmazások ügyeinek kezelése, a gyűlölet-bűncselekmények vagy a korrupció elleni

küzdelem. Ezek a képzések jellemzően nem a hivatalos bírói továbbképzési program részeként zajlottak, hanem ún. *szakmai műhelysorozatok* vagy konferenciák formájában, amelyekre a civil szervezetek hívták meg az érdeklődő bírákat. Az OBH 2012–2016 közötti éves beszámolóiban még szerepeltek is olyan együttműködések, amelyek civil partnerekkel valósultak meg (pl. a Transparency International által tartott antikorrupciós képzés bírósági titkároknak, vagy a Helsinki Bizottság antidiszkriminációs jogi szemináriumai). 2018–2019-ben azonban komoly vita bontakozott ki e gyakorlat körül. 2019 májusában az OBH akkori elnöke (Handó Tünde) által kinevezett egyik törvényszéki elnök körlevélben tiltotta meg, hogy a bírák részt vegyenek a Magyar Helsinki Bizottság által szervezett képzésen. A levél indoklása szerint az OBH „nem támogatja” a bírák részvételét olyan képzésen, amelynek szakmai tartalmáról nincs információjuk és amelynek kialakításába a bírósági szervezetet nem vonták be. Ez a lépés lényegében kizárta a civil NGO-kat a hivatalos bíróképzési palettáról. A Helsinki Bizottság esete jól rávilágított arra, milyen fontosak az intézményi garanciák: a kritikusok szerint hiányzott az OBH részéről az átlátható eljárás a civil képzéseken való részvétel elbírálására, míg az OBH a bírósági szervezet integritására hivatkozott.

Magyarországon jelenleg a civil szervezetek közvetlen bíróképző szerepe minimális. A hivatalos bírói továbbképzési programok inkább az Országos Bírósági Hivatal és a Kúria által prioritizált témákra fókuszálnak (például közigazgatási eljárásjog, polgári perrend, európai uniós jog – utóbbi keretében persze van emberi jogi képzés is). Civil szakértők meghívása előfordul, de jellemzően nem NGO képviselőként, hanem mint mondjuk ügyvéd, egyetemi oktató vagy szakpszichológus.

11. Záró gondolatok

A bíróknak kötelességük, hogy kizárólag a jogszabályok alapján, mindenféle politikai vagy más külső befolyástól mentesen hozzák meg döntéseiket – anélkül, hogy akár kényes ügyekben is bármiféle kritikától vagy retorziótól tartaniuk kellene (Cservák 2023.1726). A politikai preferenciák bírói döntéshozatalban való megjelenése aláássa a pártatlanságot és a jogba vetett közbizalmat, ezért elengedhetetlen azok tudatos kiszűrése és a megfelelő garanciák kiépítése. A korábbi fejezetek áttekintették a problémakör jogállami és alkotmányos vetületeit; a zárófejezet ezek szintézisét adva összegzi, milyen intézményi, eljárásjogi, etikai és képzési eszközökkel kerülhető el, hogy a bírák döntéseit politikai preferenciák (akár közvetlenül, akár rejtetten) torzítsák. Ki kell térni a kontinentális és angolszász hagyományok eltérő megoldásaira is, hangsúlyozva, hogy egyetlen “arany standard” nem létezik, hanem többféle modell kombinációja szolgálhatja a bírói pártatlanságot.

Az intézményi keretek jelentik az első védvonalat a politikai befolyás kiszűrésében. A hatalommegosztás elvéből következően a bíróságok szervezeti függetlenségét alkotmányos és törvényi garanciák rögzítik: a bírák csak a törvénynek vannak alárendelve, és feladatuk az egyedi ügyek törvényes eldöntése politikai utasítás vagy irányítás nélkül (Berkés-Hajas). Ennek érdekében a legtöbb demokratikus jogrend elválasztja a bírói hatalmat a végrehajtótól – például autonóm bírósági igazgatási modellekkel vagy bírói tanácsok (önkormányzati szervek) létrehozásával, amelyek átveszik a kormánytól a személyzeti és igazgatási döntéseket (Hack 2008, 90–99). A bírák élethosszig tartó vagy hosszú időre szóló kinevezése, elmozdíthatatlansága és megfelelő javadalmazása szintén kulcsfontosságú: ezek biztosítják, hogy a bíró ne függjön politikai jóindulattól előmenetele vagy megélhetése szempontjából. Bárd Károly (2002) hangsúlyozza, hogy a bírói karba való bekerülés és az előmenetel rendszerének olyannak kell lennie, amely kizárja az illetéktelen politikai befolyásolás lehetőségét, és gondoskodik arról, hogy valóban csak a szakmailag és erkölcsileg alkalmas jelöltek válhassanak bíróvá (Bárd 2002, 12). Ennek jegyében a bírói kinevezési eljárásokat sok országban független bizottságok felügyelik, vagy nyilvános pályázati rendszer biztosítja az

objektivitást és átláthatóságot (Hammergren 2002, 149–150). A bírói tanácsok – például a magyar Országos Bírói Tanács (korábban OIT) vagy az olasz CSM – olyan intézmények, amelyek a kinevezések, előléptetések és fegyelmi ügyek kezelésével kiszűrhetik a direkt politikai befolyásokat. Ugyanakkor fontos látni, hogy önmagában egy bírói tanács léte nem garancia a teljes függetlenségre: összehasonlító vizsgálatok szerint nincs egyértelmű összefüggés a tanácsok működése és a bírói döntéshozatal minősége között (Garoupa & Ginsburg 2009, 104). A testületek összetételétől és jogköreitől függően akár új hatalmi alkuk jelenhetnek meg bennük, ezért a demokratikus fékek és ellensúlyok rendszerét komplex módon kell kialakítani.

A bírói függetlenség intézményi garanciái közé tartozik a bírák politikai semlegességének követelménye is. Számos ország előírja, hogy bíró ne legyen párt tagja, ne vállaljon politikai szerepet, és aktív politikai tevékenységet ne folytasson szolgálati ideje alatt. Magyarországon ez a tilalom már az 1869. évi IV. törvénycikk óta létezik, és a bírói ethosz részévé vált. Ezzel szemben néhány nyugat-európai jogrendszer megengedőbb: például Olaszországban nem tiltott, hogy egy bíró parlamenti képviselő legyen, Svájcban pedig a bírákat nyíltan politikai pártok jelölése alapján, meghatározott időre választják. Ugyanakkor Nagy-Britanniában rendkívül szigorú írott és íratlan normák biztosítják, hogy a bírók tartózkodjanak a pártpolitikától, ezzel is óvva az igazságszolgáltatás pártatlanságának látszatát. Ezek a példák is mutatják, hogy az intézményi garanciák terén országonként eltérő modellek alakultak ki, a teljes politikai absztinenciát előíró rendszerektől a politikai és bírói szerepek bizonyos keveredését megengedőig terjed a skála. Minden modellnek megvannak a saját kockázata, ahol engedélyezett a bírák párttagsága, fennáll a politikai elfogultság gyanúja, míg ahol szigorúan tiltott, ott is szükséges a folyamatos éberség a rejtett kapcsolatok vagy lojalitás elkerülésére.

Az intézményrendszer mellett eljárásjogi garanciák és a bíróságok működésének szabályai is fontos szerepet játszanak a politikai preferenciák kiszűrésében. Az egyik kulcsfontosságú eszköz az ügyelosztás rendje: a perek automatikus, sorszerű kiosztása megakadályozza, hogy egyes ügyeket szándékosan "megfelelő" bíróhoz irányítsanak. A múlt tanulságai is azt mutatják, hogy ha nem volt biztosított az objektív ügyelosztás, a bírósági vezetők az ügyek szignálásával érdemben befolyásolhatták az eljárások kimenetelét (lásd az OIT tanulmányát). Ma már a legtöbb európai országban törvény rögzíti, hogy a bírósági ügyek elosztása előre meghatározott algoritmus vagy sorsolás alapján történjen, kizárva a kézi beavatkozást. Ezen túl a peres eljárások nyilvánossága – a tárgyalások nyíltsága és az ítéletek indokolásának közzététele – szintén visszatartó erővel bír a rejtett motivációkkal szemben. Linn Hammergren igazságügyi reformszakértő négy tényezőt emel ki a bírói függetlenség és számonkérhetőség kapcsán: a bírók kiválasztásának nyilvános és átlátható rendszerét, a bíróságok belső működésének szabályozottságát és nyilvánosságát (beleértve a büdzt, fizetések, vagyonynyilatkozatok és etikai normák nyilvános kezelését), a döntéshozatal átláthatóságát (nyilvános tárgyalás és ítélethirdetés), végül pedig a hatékony jogorvoslati és felelősségre vonási mechanizmusokat (Hammergren 2002.149). Az átláthatóság növeli a bírói munka ellenőrizhetőségét és csökkenti a burkolt befolyás terét: ha a bíró tudja, hogy döntését szakmai kritériumok szerint nyilvánosan meg kell indokolnia, kisebb eséllyel enged akár tudatosan, akár tudat alatt politikai preferenciáinak. Ehhez kapcsolódik a részletes indokolási kötelezettség: a döntések alapos, jogi érvekre támaszkodó indoklása segít leplezni vagy megelőzni a nem releváns (pl. politikai) szempontok érvényesülését, hiszen az indokolásban ilyesminek nincs helye.

További fontos eljárásjogi garancia a kizárási (összeférhetetlenségi) szabályok alkalmazása. A bírónak törvény írja elő, milyen esetekben kell magukat kizárniuk egy ügy elbírálásából – tipikusan, ha a saját pártatlanságuk objektíve megkérdőjeleződne. Ide tartozik nemcsak az, ha a bíró személyes érintettséggel vagy rokoni szállal bír az ügyben, hanem az is,

ha például korábban nyilvánosan állást foglalt a per tárgyát képező kérdésben (politikai jellegű ügyeknél ez nem ritka). A pártatlanság elve megköveteli, hogy a bíró tartózkodjon minden előítéllettől és elfogultságtól; a bírói döntések alapjai kizárólag objektív körülmények lehetnek, nem pedig a bíró egyéni értékrendje (Cservák 2023, 1727). Ennek megfelelően a bírói etikai kódexek és a gyakorlat is előírja, hogy a bíró saját belátása szerint is lépjen vissza, ha akár a pártatlanság látszata is sérülhet. Kollegiális döntéshozatal (tanácsban vagy esküdtszék előtt) bizonyos esetekben szintén csökkentheti az egyéni elfogultság hatását, hiszen több döntéshozó esetén kiegyenlítődhetnek a különutas vélemények. Végül az ítélezési gyakorlat felülvizsgálatának rendszere – tehát a többfokú bírósági struktúra, fellebbezési lehetőségekkel – szolgál még biztosítékkal arra, hogy egy esetleges egyedi elfogult döntés ne maradjon korrigálatlan. Ha egy elsőfokú bírót mégis ért valamilyen tudatosan vagy akaratlanul érvényesült részrehajlás, a fellebbezési fórum revíziója elvileg helyre tudja azt billenteni. Emellett a jogegységi mechanizmusok (prejudikatura, precedensrendszer vagy jogegységi határozatok) is kordában tartják a kirívóan szubjektív megoldásokat.

Az etikai és deontológiai szabályok, valamint a bírók képzése és továbbképzése szintén kulcsszerepet játszanak abban, hogy a politika ne szivároгjon be a tárgyalóterembe. A bírói hivatás etikai kódexeinek univerzális eleme a pártatlanság és a függetlenség megőrzésének kötelezettsége. Nemzetközi szinten az ENSZ Bangalore Bírói Etikai Elvek (2002) rögzítik például, hogy a bíró tartózkodjon minden olyan magatartástól, amely akár a befolyásoltság látszatát kelti. Hasonló elveket fogalmaznak meg az Európa Tanács ajánlásai és az egyes országok bírói etikai kódexei is. Tiltott a pártpolitikai tevékenység, a nyilvános politikai véleménynyilvánítás (a szakmai feladatkörön túl), illetve minden olyan szerepvállalás, amely a bíró pártatlanságát csorbíthatja. Ezeknek a normáknak a betartását fegyelmi jogkör biztosítja: a nyilvánvalóan politikailag elfogult megnyilvánulásokat a bírói önigazgatási szervek vagy egy független fegyelmi tanács szankcionálhatja (figyelmeztetés, feddés, súlyos esetben akár felmentés formájában). E felelősségre vonási lehetőség ugyanakkor csak végső eszköz; az a cél, hogy preventíven se engedje a rendszer a politikai preferenciák térnyerését.

A bírói hivatásra való felkészítés és a szolgálat alatti továbbképzés ad lehetőséget a bírói ethosz és értékrend formálására. A kontinentális rendszerben jellemző kezdeti képzés (pl. a Franciaországban működő Bírói Iskola – ENM – képzési programjai) során hangsúlyos az etikára és pártatlanságra nevelés. A bírói utánpótlásnak nemcsak jogi szakmai ismereteket kell elsajátítania, hanem azt is, miként kezeljék a saját esetleges előítéleteiket, politikai vagy világnézeti meggyőződésüket – ez lényeges része a hivatásbeli szocializációnak. Magyarországon a bírói alkalmassági vizsgálat keretében pszichológiai tesztek is igyekeznek kiszűrni a súlyos személyiségbeli torzulásokat: a 2011. évi CLXII. törvény például húsz kompetenciát nevesít, melyeket a bírói kinevezésnél értékelni kell (köztük olyanokat, mint döntésképeség, integritás, objektivitás stb.). Valójában e kompetenciák nem mérnek közvetlenül politikai beállítottságot, az integritás és objektivitás vizsgálata hozzájárulhat a pártatlan attitűdű bírói kar kiválasztásához. Továbbképzések keretében pedig gyakran szerepel a bírók érzékenyítése olyan témákban, mint az elfogultság felismerése, az előítéletek kezelése vagy a társadalmi sokszínűség kérdései – mindezek segítik a bírókat abban, hogy saját tudatalatti preferenciáikat is kontroll alatt tartsák. Ugyanakkor fontos, hogy az ilyen képzések politikailag semleges tartalmúak legyenek: el kell kerülni, hogy az érzékenyítés álcája alatt bármiféle ideológiai befolyás érje a bírókat. A bírói kar autonómiáját erősíti, ha a továbbképzéseket maga a bírói szervezet (például a bírói tanács, illetve független bírói akadémiák) szervezik, nem pedig a politikai motivációval rendelkező szervezet.

A politikai befolyás elleni eszközök alkalmazása történeti és kulturális kontextustól függően eltérő hangsúlyokat kap a kontinentális (civil law) és angolszász (common law) jogrendszerekben. A kontinentális jogban – például Közép-Európában – hagyományosan erős karrierbírói modell alakult ki: a bírói pálya már fiatalon megkezdhető, a bírókat állami vizsgák

és képzések után nevezik ki, és életpályamodell biztosítja előmenetelüket. E rendszer előnye, hogy a bírói kar erősen professzionalizált és zárt testület, amely saját belső normákkal és értékekkel rendelkezik – ez potenciálisan védettebbé teszi a politikai hullámzásokkal szemben. Azonban veszélye is van, a zárt hierarchia önálló kasztot hozhat létre, amely belső lojalitásokat épít ki, és nehezen vonható külső elszámoltathatóság alá (Hack 2008, 126–134). A kontinentális modellben az intézményi függetlenséget erősítik a bírói tanácsok és az, hogy a végrehajtó hatalom formálisan kevésbé szól bele a kinevezésekbe.

Ezzel szemben az angolszász jogrendszerekben a bírói karrier jellemzően később kezdődik, a magas szintű bírói posztokra tapasztalt ügyvédek, gyakran politikai kinevezés révén kerülnek. Az Amerikai Egyesült Államokban különösen erős a politikai szál a bírói kinevezéseknél – a szövetségi bírakat politikai tisztségviselők (elnök, szenátus) nevezik ki, sőt egyes államokban közvetlen bíróválasztások vannak. Mégis, az amerikai rendszer a hosszú, sokszor életfogytig tartó mandátum és a bírói eskü révén igyekszik biztosítani, hogy a kinevezés utáni döntéshozatal független maradjon. A bírák ott nyíltabban vállalják saját jogértelmezési filozófiájukat, ami gyakran összefügg politikai értékrendjükkel, ám a bíróság tekintélye és ellenhatalmi szerepe (különösen az alkotmánybíráskodás terén) egyfajta ellensúlyt képez a politikai ágakkal szemben. A brit modell hagyományosan a bírói tisztség tekintélyére és erkölcsi függetlenségére épít: a 2005-ös alkotmányreformig a Lord Kancellár politikai és bírói szerepe keveredett, azóta azonban egy független bizottság (Judicial Appointments Commission) végzi a kiválasztást, minimalizálva a pártközvetítést. Az Egyesült Királyságban a bírák nem választhatók és nem is szólíthatók fel lemondásra egy-egy ítéletük miatt – ez erősíti azt a normát, hogy a bíró még politikailag kényes ügyekben is higgadtan, a jogszabályoknak alárendelve döntsön. Ugyanakkor a common law rendszerekben nagyobb hagyománya van a bírói jogértelmezési mozgástérnek (diszkréciónak), ami teret adhat eltérő ideológiai meggyőződések érvényesülésének is. Az amerikai Legfelsőbb Bíróság sokat vitatott „politizáltsága” például részben abból fakad, hogy a bírák világnézeti alapon is megoszlanak, amit a precedensjog rendszere látszólag jobban eltűr, mint a kontinentális kötöttebb jogdogmatika. Fontos azonban hozzátenni, mindkét jogkultúra keresi a saját ellensúlyait. Európában a döntések írásbeli indokolásának és publikálásának gyakorlata, míg az USA-ban például a bírók etikai szabályai szigorodtak és a kizárási szabályok kerültek előtérbe (pl. ha egy bíró politikai kampányban érintett volt, utóbb nem járhat el az ahhoz kötődő ügyben). Végso soron sem a kontinentális, sem az angolszász modell nem nyújt önmagában tökéletes védelmet a politikai preferenciák ellen, de mindegyikben megvannak azok az eszközök, amelyek megfelelő alkalmazás mellett minimalizálhatják a veszélyét.

A fentiekből kitűnik, hogy a bírói függetlenség és pártatlanság megóvása több szinten és eszközzel történik. A politikai preferenciák kiszűrése érdekében szükség van jól kialakított intézményi garanciákra (független szervezeti struktúra, objektív kinevezési és előmeneteli rendszer, stabil jogállás), hatékony eljárásjogi megoldásokra (ügyleosztás, átláthatóság, kizárási szabályok, jogorvoslat), valamint szilárd etikai normákra és képzési-kulturális intézkedésekre (etikai kódex, fegyelmi felelősség, pártpolitikától való elhatárolódás, bírók oktatása a pártatlanság jegyében). Nincs egyetlen mindenhol alkalmazható „arany standard”, hiszen az egyes országok jogi kultúrája és történelmi tapasztalatai különbözőek. A lényeg azonban közös, a bírói hatalom legitimációja azon nyugszik, hogy döntéshozatalát a jog vezérli, nem pedig politikai divatok vagy személyes ideológiák. A különböző modellek – legyenek akár kontinentális vagy angolszász gyökerűek – ugyanannak a célnak eltérő útjait kínálják. A gyakorlatban gyakran vegyes megoldások alakultak ki, például egy ország átveheti egy független bírói tanács intézményét (kontinentális jellemző), miközben bevezet objektív bíróértékelési és elszámoltathatósági mechanizmusokat (angolszász jelleg). Ami biztosnak tűnik, hogy a bírói függetlenség sohasem tekinthető magától értetődőnek, folyamatosan ápolni és védeni kell, reagálva a politikai környezet kihívásaira. A politikai preferenciák elleni

küzdelem így egy dinamikus folyamat, amelyben több szempont egyidejű érvényesítésére van szükség.

A fentiekben említett eszközök mellett nem maradhat el az értelmezés bizonyos aspektusa sem. A jog (sic!) mindig szöveggént jelenik meg, értve ez alatt a rétegekben megjelenő szerkezetet is. Amennyiben a konkrét és objektív módon a demokratikus akaratképzéshez kapcsolódást kell megjelölni, azt minden esetben a szövegréteg jeleníti meg. Antonin Scalia textualizmusa ebben a tekintetben is iránymutató lehet, a törvényi jog tekintetében is. A jogréteg elméletéhez kapcsolódó értelmezési módszerek tekintetében azt kell alapvetően elsődlegesnek tekinteni, ami a leginkább a szöveghez és a szavak, kifejezések általános használat szerinti értelmezéséhez (ordinary meaning) köti a bírót. A tételes jogot ugyanis a demokratikusan megválasztott jogalkotó kinyilvánított ki, mint a milliók által választott többség akaratát. Az így alkotott szabályokkal ellentétes döntés (értelmezés által), nem teljesíti a jogbiztonság követelményét. A szövegréteg e tekintetben elsődleges kell, hogy legyen, mivel így garantálható, hogy az egyéni preferenciák (akár politikai, akár más irányú) kikapcsolhatók legyenek a döntésből (Pokol 2003,229).

Irodalomjegyzék

- Andenas, Mads: A European Perspective on Judicial Independence and Accountability, 41 INT'L L. 1 (2007) <https://scholar.smu.edu/til/vol41/iss1/2>
- Balogh, Zsolt Bírói hatalmi ág az Alaptörvényben – a bírói függetlenség néhány aspektusáról Acta Humana 2021/06/
- Bárd, Károly (2002): Bírói függetlenség az Európai Unió társult országaiban. Hol állunk mi, magyarok? Fundamentum, 6(1), 5–15
- Berkes Lilla – Hajas Barnabás: A legfelsőbb bírói fórumok önállósága <https://kuria-birosag.hu/hu/kuriai-dontesek/berkes-lilla-hajas-barnabas-legfelsobb-biroi-forumok-onallosaga#:~:text=m%C5%B1k%C3%B6d%C5%91%20b%C3%ADr%C3%B3s%C3%A1gok%20%C3%A9s%20az%20eg%C3%A9sz,pl>
- Bodiguel, Jean-Luc (2020): La magistrature et la politique. Dalloz, Paris.
- Ceppi Jean-Philippe és Zufferey Dimitri / RTS - Richter bezahlen bis zu 3 Millionen Franken an ihre Parteien <https://www.srf.ch/news/dialog/mandatssteuer-in-justiz-richter-bezahlen-bis-zu-3-millionen-franken-an-ihre-parteien>
- Cservák, Csaba (2023): A bírói függetlenség, különös tekintettel az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatára és a testületi szervekre. Kúriai Döntések, 2023/9, 1726–1743.
- Desrieux, Claudine (2018): Les tribunaux de prud'hommes: une justice syndicale? Revue française de sociologie, 59(3), 421-445.
- Edelstein BD, Benesh SC. Recusal as Remedy: Disincentivizing Donors. State Politics & Policy Quarterly. 2024;24(1):77-98. doi:10.1017/spq.2023.32
- Fekete Kristóf Benedek A modern magyar igazságszolgáltatás szervezet és igazgatása (doktori értekezés) 2025. <https://ajk.pte.hu/sites/ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/fekete-kristof-benedek/fekete-kristof-benedek-muhelyvita-ertekezes.pdf#:~:text=jelent%C3%A9s%20lesz%C3%B6gezi%2C%20hogya%20a%20b%C3%ADr%C3%B3s,1150>
- Garoupa, Nuno & Ginsburg, Tom (2009): Guarding the Guardians: Judicial Councils and Judicial Independence. American Journal of Comparative Law, 57(1), 103–134
- Hammergren, Linn (2002): Judicial Independence and Accountability: The Quest for Balance. In Guidance for Promoting Judicial Independence and Impartiality (USAID, Washington), 141–156
- Gray Cynthia When can judges engage in political activity? Bolch Judicial Institute Duke Law School Vol.99. No.2. 2015.
- Gajda-Roszczyńska, Katarzyna – Markiewicz, Krystian (2020): “Disciplinary Proceedings as an Instrument for Breaking the Rule of Law in Poland.” Hague Journal on the Rule of Law 12: 451–483.
- Green Bruce A., May Judges Attend Privately Funded Educational Programs? Should Judicial Education be Privatized?: Questions of Judicial Ethics and Policy, 29 Fordham Urb. L.J. 941 (2002).
- Gisbert Bustos R. Judicial Independence in European Constitutional Law. European Constitutional Law Review. 2022;18(4):591-620. doi:10.1017/S1574019622000347

Hack, Péter (2008): Függetlenség és elszámoltathatóság az igazságszolgáltatásban. Transparency International Magyarország – tanulmány. (Elérhető: transparency.hu)

Helmke, Gretchen, Rosenbluth, Frances: 2009. Regimes and the Rule of Law: Judicial Independence in Comparative Perspective. Annual Review Political Science. 12:345-366. <https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.12.040907.121521>

Kelsen, Hans (1928): Die philosophischen Grundlage der Natur-rechtslehre und des Rechtspositivismus. Kant Gesellschaft, 31. Charlottenburg:Pan-Verlag Rolf Heise

LIENHARD ANDREAS, KETTIGER DANIEL, BÜHLER JACQUES, MÉRILLAT LORANNE, and WINKLER DANIELA The Federal Supreme Court of Switzerland: Judicial Balancing of Federalism without Judicial Review University of Toronto Press 2017. <https://utppublishing.com/doi/10.3138/9781487522896.013>

Legifrance (2024): Code de l'organisation judiciaire et Ordonnance n° 58-1270 du 22 décembre 1958 portant loi organique relative au statut de la magistrature.

Marconi Pio La „giustizia giusta” In: La grande riforma di Bettino Craxi 2010. Fondazione Socialismo https://www.fondazionesocialismo.it/wp-content/uploads/2015/10/La-grande-riforma-di-Craxi_tutto.pdf

Mantovano Alfredo, La magistratura italiana fra «toghe rosse» e «authority» Allenza Cattolica 241-242 (1995)

Pokol Béla (2003) A bírói hatalom Budapest: Századvég Kiadó. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssaoar-106805>

Pokol Béla (2005): *Jogelmélet. Társadalomtudományi trilógia II.* Budapest, Századvég Kiadó

Pokol Béla Kettős állam és jogduplázódás, Alapjogokért Központ Budapest 2020

O'Brien, Patrick THE JAC FOR ENGLAND AND WALES: REFLECTING ON (NEARLY) TWO DECADES IRISH JUDICIAL STUDIES JOURNAL 2024. <https://ijsj.ie/assets/uploads/images/2024%20edition%202/11.%20Patrick%20O%27Brien.pdf>

Ravasz László Bírói függetlenség és a tisztességes eljáráshoz való jog Debreceni Jogi Műhely, 2015. évi (XII. évfolyam) 3-4. szám (2015. december)

Renoux, Thierry S. (2021): Le Conseil supérieur de la magistrature: De la réforme à la pratique. Presses Universitaires d'Aix-Marseille.

Rizzo, Chiara: Il Csm contro Berlusconi: «I suoi attacchi alla magistratura minano la fiducia dei cittadini» <https://www.tempi.it/il-csm-contro-berlusconi-i-suoi-attacchi-alla-magistratura-minano-la-fiducia-dei-cittadini/>

Rodolfo Casadei La vera storia delle toghe rosse <https://www.tempi.it/la-vera-storia-delle-toghe>

Fiona O'Connell & Ray McCaffrey Judicial Appointments in Germany and the United States (Research Paper 60/12) Northern Ireland Assembly (Research and Information Service) 2012. március 15

Sanders, Anne; Faltinat, Elisabeth : Independent Selection of Judges via Competence Evaluation and Lot VerfBlog, 2021/12/3, <https://verfassungsblog.de/independent-selection-of-judges-via-competence-evaluation-and-lot/>

Sanders, Anne; Faltinat, Elisabeth: Judges, Political Mandates and Judicial Independence in Germany: How to Deal with Radicalised Judges?, VerfBlog, 2023/1/20,

<https://verfassungsblog.de/judges-political-mandates-and-judicial-independence-in-germany/>, DOI: 10.17176/20230120-220008-0.

Seibert-Fohr Anja - Judges' Freedom of Expression and Their Independence: An Ambivalent Relationship Springer Nature Switzerland AG 2021 M. Elósegui et al. (eds.), The Rule of Law in Europe, https://doi.org/10.1007/978-3-030-56001-0_7

Spieker, Lukas D. (2022): "The conflict over the Polish disciplinary regime for judges – an acid test for judicial independence, Union values and the primacy of EU law: Commission v. Poland." Common Market Law Review 59: 777–812.

Shurgeman Jed Handelsman In Defense of Appearances: What Caperton v. Massey Should Have Said Boston University Law School 2010

Thilo Streit Entscheidung in eigener Sache Duncker und Humblot Berlin 2006

Szöllösi-Baráth Szabolcs: A jogi és a politikai alkotmányosság rövid összehasonlítása Parlamenti Szemle 2025/1. p. 57.

Young Chris, O'Brien Reity and Fuller Andrea - Corporations, pro-business nonprofits foot bill for judicial seminars 2013.

Varga Zs. András Tíz gondolat a jogegységről és a precedenshatásról Magyar Jog, 2020/2., 81-87. o.

Woodhouse Diana, The Constitutional Reform Act 2005—defending judicial independence the English way, International Journal of Constitutional Law, Volume 5, Issue 1, January 2007, Pages 153–165, <https://doi.org/10.1093/icon/mol039>

Wolff Michael A. Building Support for Strong, Fair, and Impartial Courts, Indiana Law Journal, 2007

Egyéb hivatkozások

CCJE (2012): Questionnaire for the Preparation of the CCJE Opinion No. 15 (2012) – Poland (Strasbourg, 27 September 2012). 2. o.

Court of Justice of the European Union (CJEU) (2023): Judgment of 5 June 2023, Commission v Poland (Independence and private life of judges), Case C-204/21, ECLI:EU:C:2023:442.

Rzeczpospolita Polska (1997): Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (különösen: art. 178(3)).

Venice Commission (2020): Poland – Legal texts (compilation), CDL-REF(2020)004. (különösen: art. 82 §2; valamint a bejelentési/közzétételi kötelezettségek részei)

https://www.supremecourt.uk/uploads/uksc_guide_to_judicial_conduct_a456af62f8.pdf#:~:text=3,party%20political%20activity%20and%20from

https://e-justice.europa.eu/topics/your-rights/fundamental-rights/member-states-best-practices-charter/de_en#:~:text=Richterakademie,the%20application%20of%20the%20Charter

https://www.institut-fuer-menschenrechte.de/fileadmin/user_upload/Publikationen/Weitere_Publikationen/Die_Umsetzung_ausgewaehlter_OSZE-Verpflichtungen_zu_Menschenrechten_und_Demokratie_in_Deutschland.pdf#:~:text=Der%20Themenkomplex%20Hasskriminalit%C3%A4t%20wird%20auch,Veranstaltung%20nicht%20um%20eine%20Qualifizierung

https://rm.coe.int/switzerland-en-reply-questionnaire-combined/16809fa5ff#:~:text=Ad%20Question%2022%3A%20Up%20to,d039emploi_p_529

<https://www.sdc-economy-education.ch/en/nsb?id=103270>

<https://www.legalmomentum.org/programs/justice-system/history-national-judicial-education-program#:~:text=In%201980%2C%20Legal%20Momentum%20established,Chief%20Justice s%2C%20grounds%20for%20reversal>

https://ekint.org/lib/documents/1479373866-biroi_fuggetlenseg.pdf#:~:text=hierarchia%20t%C3%B6bbi%20pontj%C3%A1ra%20t%C3%B6rt%C3%A9n%20kinevez%C3%A9sek,egy%20%C3%BCgy%20kimenetel%C3%A9re